

Helsinkiläisten lapsiperheiden kokemuksia asunnottomuudesta

Henna Lahtinen, 10186

Pro gradu-tutkielma

Syksy 2012

Sosiaalityön koulutusohjelma

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Helsinkiläisten lapsiperheiden kokemuksia asunnottomuudesta

Tekijä: Henna Lahtinen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ_x_ Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 73, 2 liitettä

Vuosi: 2012

Tiivistelmä:

Tutkimus käsitteli lapsiperheiden asunnottomuutta Helsingissä. Tutkimuksessa tarkasteltiin, kuinka asunnottomuus koetaan lapsiperheiden arjessa ja miten perheet itse mieltävät oman elämäntilanteensa. Tutkimuksen tavoitteena oli ymmärtää asunnottomuuden kokemuksia heidän omasta näkökulmastaan käsin. Tutkimuksen tarkoituksena oli myös nostaa lapsiperheet asunnottomuuden tutkimustradition piiriin ja osoittaa, että tutkimuksellisesti tiedämme heistä ryhmänä hyvin vähän. Asunnottomuus on yhteiskunnallinen ilmiö, johon on yritetty löytää ratkaisuja jo vuosikymmenten ajan. Tutkimusaiheena lapsiperheiden asunnottomuus on hyvin ajankohtainen, sillä heidän määränsä on Suomessa viime vuosina kasvanut.

Tutkimus oli hermeneuttis-fenomenologisesti orientoitunut haastattelututkimus, jossa lapsiperheiden kokemuksia tarkasteltiin marginalisaation viitekehyksen lävitse tulkittuna. Aineisto kerättiin haastattelemalla kymmenen asunnottomaa lapsiperheellistä aikuista. Haastattelut olivat puolistrukturoituja temahaastatteluja. Käsitellyt teemat olivat asuminen, lapset ja ihmissuhteet, työ- ja vapaa-aika sekä sosiaalipalvelut. Asunnottomuuden kokemus oli lapsiperheillä ristiriitainen; kokemuksellisesti häilyttiin kodissa asumisen ja kodittomuuden välimaastossa. Perheet yrittivät elää normaalia, turvallista arkea, mutta tilapäismajoitus koettiin enemmän asunnoksi kuin kodiksi. Asunnottomuus koettiin arkea hankaloittavaksi tekijäksi henkisesti sekä käytännön tasolla. Asumisen epävarmuus, väliaikaisuus ja ahtaus, omien huonekalujen puuttuminen, sosiaalisten suhteiden kärsiminen sekä muuttaminen asunnosta toiseen kuvailivat arjen kokemuksia. Elämä näyttäytyi pitkittyneeltä elämänvaiheelta, odotustilalta ennen pysyvää kotia ja normaalia elämää. Asunnottomuusjaksot olivat keskimäärin pitkiä ja perheet olivatkin pitkäaikaisasunnottomia. Vanhemmat toivoivat, että sosiaalipalveluissa puututaan vuokravelkaan nopeammin ja etsitään vaihtoehtoja kalliille tilapäismajoituksille. Lisäksi nähtiin, että lapsiperheet tulisi laittaa ensisijalle asunnottomuuden vähentämishjelmissä. Asunnottomuuden syyksi nostettiin yleisimmin vuokravelat.

Avainsanat: Asunnottomuus, koti, lapsiperheet, kokemus, marginalisaatio, temahaastattelu

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_x_

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi_x_

(vain Lappia koskevat)

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 TUTKIMUSKOHTEENA ASUNNOTTOMUUS.....	5
2.1 Asunnottomuuden käsitteestä.....	5
2.2 Katsaus tutkimuksiin.....	6
2.3 Asunnottomuus Suomessa	10
2.3.1 Asunnottomuus Helsingissä.....	12
2.3.2 Asunnottomat lapsiperheet Helsingin kontekstissa.....	14
3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	19
3.1 Syrjäytymisestä marginalisaation käsitteeseen.....	19
3.2 Keskuksen ja marginaalin suhde	22
3.3 Kokemuksen tutkiminen.....	25
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	30
4.1 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen tavoite.....	30
4.2 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä.....	33
4.2.1 Haastateltavien valinta ja taustatiedot.....	34
4.2.2 Haastattelujen toteutus.....	37
4.3 Tutkijapositio ja tutkimuksen eettisyys.....	40
4.4 Teemoittelu aineiston analyysina.....	44
5 KOKEMUKSET ASUNNOTTOMUUDESTA.....	47
5.1 Miten asunnottomuuteen päädyttiin?	47
5.2 Asunnoton vai koditon?.....	49
5.3 Arki.....	51
5.4 Perhe- ja sosiaaliset suhteet.....	54
5.5 Sosiaalipalvelut.....	57
6 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ.....	61
6.1. Yhteenvetoa.....	61
6.2 Lopuksi.....	66
LÄHTEET.....	68
LIITTEET.....	74

1 JOHDANTO

”Me ollaan niinkun pakolaisia nuotion ääressä, metsässä. Kyllähän perhe voi olla olemassa silläkin tavalla, mut se on niinkun taistelua. Et se ei oo niinkun arkipäivää. Se arkipäivä meiltä niinku puuttuu.”

Sitaatti on isän kertomaa perheensä asunnottomuudesta. Puhuttaessa asunnottomuudesta ihmisille tulee yleensä ensimmäiseksi mielikuva yksinäisestä alkoholisoituneesta miehestä, joka kiertelee rääsyisissä vaatteissa asuntoloista toiseen. Asunnottomuus ei kuitenkaan kosketa pelkästään yksinäisiä mieshenkilöitä, vaan asunnottomien joukko on hyvin heterogeeninen. Yksi asunnottomien ryhmä on lapsiperheet. Tutkimuksellisesti tiedämme heistä hyvin vähän, sillä Suomessa heidän elämäntilannettaan ei ole tutkittu käytännössä lainkaan.

Asunnottomuus on moniulotteinen ongelma, johon on etsitty ratkaisuja vuosikymmenten ajan. Asunnottomuus on yhteiskunnallinen, joskin itsessään määrällisesti mitaten marginaalinen ilmiö. Asuntojen riittävyyden ja palveluverkoston toimivuuden takana on kuitenkin vielä paljon syvemmälle menevä maailma, asunnottoman henkilön oma kokemuksellinen maailma, jossa asunnottomuus muuttuu yksilölliseksi koko elämään vaikuttavaksi tekijäksi. Tässä maailmassa asunnottomuus saa muita ulottuvuuksia, kuin pelkät fyysiset seinät ja katon.

Kiinnostukseni asunnottomuus-aihetta kohtaan nousee pitkälti käytännön töistä. Olen työskennellyt sosiaalityöntekijän sijaisuudessa vuodesta 2010 lähtien helsinkiläisten asunnottomien parissa. Ensin asiakkainani olivat ”poste restante”- asiakkaat eli asunnottomat aikuiset. Useilla asiakkailla oli asunnottomuuden lisäksi taustallaan päihde- ja mielenterveysongelmia sekä pitkäaikaista köyhyyttä. Osa asiakkaista asui sukulaisten ja tuttavien luona, osa asui asuntoloissa ja osa ulkona. Tyypillinen asiakas oli alkoholisoitunut yksinäinen mies, joka kierteli asuntoloista tai tuttavista toiseen.

Tällä hetkellä työskentelen sosiaalityöntekijänä Helsingin Asumisen tuki-yksikössä. Haastattelen asunnottomaksi jääneitä helsinkiläisiä ja teen arviota siitä, hyötyvätkö he tuetusta asumismuodosta. Lisäksi työhöni kuuluu tukiasunnoissa asuvien sosiaalityö. Työkokemukseni onkin toiminut suunnannäyttäjänä tutkimusteeman valinnassa.

Asunnottomuus teema on ollut esillä Suomen mediassa mielestäni kohtalaisen paljon viimeisten vuosien aikana. Tämä saattaa johtua osin nykyisen Hallituksen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmasta, jonka kunnianhimoisena tavoitteena on poistaa pitkäaikaisasunnottomuus vuoteen 2015 mennessä kokonaan Suomesta. (Ohjelmatyöryhmä AHKERAT 2008.) Asunnottomuuden vähentämishjelman keskeiset toimenpiteet ovat asuntojen hankkiminen ja osoittaminen pitkäaikaisasunnottomille sekä riittävien asumisen tukipalvelujen luominen (ks. Periaatepäätös pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaksi). Käytännössä tämä on tarkoittanut ainakin Helsingissä sitä, että entisiä asuntoloita on muutettu tuetun asumisen asumisyksiköiksi ja palkattu yksiköihin sosiaali- ja terveysalan henkilökuntaa. Ohjelman tavoitteisiin pääsyä, tuloksia ja vaikutuksia on luonnollisesti seurattu myös mediassa.

Lapsiperheet valikoin tutkielmani kohderyhmäksi, kun silmäni osuivat asunnottomuudesta tehtyihin uutiskoosteisiin syksyllä 2011. Vuosittain lokakuussa järjestettävän asunnottomien yö-tapahtuman yhteydessä Metro-lehden kaltaiset otsikot ”Asunnottomina yhä enemmän perheitä” (Metro-lehti 2011, 4) saivat ajattelemaan, että aihe on tuore ja ajankohtainen ja haluaisin tietää näistä lapsiperheistä enemmän. Tutustuessani asunnottomuudesta tehtyyn tutkimuskirjallisuuteen huomasin, että asunnottomia lapsiperheitä ei ole tutkittu käytännössä lainkaan. Tämä tutkimustiedon puuttuminen ihmetyttikin, sillä asunnottomuutta on tutkittu Suomessa mielestäni muuten melko laajalti ja pitkältä ajalta, jo vuodesta 1884 lähtien (ks. Taipale 2006).

Asunnottomat lapsiperheet eivät ole myöskään mikään uusi asunnottomien ryhmä. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus eli ARA, joka kuuluu Ympäristöministeriön hallinnan alaan, on tehnyt tilastointia Suomen asunnottomuudesta vuodesta 1987 lähtien. Tilastotietoa on kerätty asunnottomista lapsiperheistä tilastoinnin alusta alkaen. Kun yksinäisiä aikuisia asunnottomia tilastoitiin olevan vuonna 2011 yhteensä 7570 henkilöä, oli perheitä 420. Vaikka toisaalta lapsiperheet ovat pieni ja marginaalinen ryhmä asunnottomien joukossa, on heidän määränsä ollut kasvussa. (Asunnottomat 2011, 2.)

Asunnottomuus ilmenee eri väestöryhmille ja eri ihmisille eri tavoin. Kyse ei silti ole pelkästään henkilökohtaisesta kokemuksesta, sillä väestöryhmiä kohdellaan konkreettisesti eri tavoin. Lapsiperheille palvelut ovat erilaiset kuin yksinäisille aikuisille. Helsingin sosiaaliviraston ohjeiden mukaan tilapäismajoitusta haetaan ensisijassa Hietaniemen palvelukeskuksesta, kun taas lapsiperheet hakevat majoituksen sosiaali- ja kriisipäivystyksestä (Asunnottomien palvelut). Erilaisen tilapäismajoitusratkaisun myötä myös kokemus asunnottomuudesta on erilainen. Tämän vuoksi on tärkeää saada tietoa asunnottomista lapsiperheistä kokonaisuutena, omana erityisryhmänään. Tällaista virallista tietoa heistä ei kuitenkaan tällä hetkellä ole. Tutkielmani yksi tarkoitus onkin tuoda esiin tämä tiedon puute ja tuoda lapsiperheet näkyväksi osaksi osana asunnottomuudesta tehtyä tutkimusperinnettä.

Aloitan tutkielmani tutkimuskohteesta eli asunnottomuuden ilmiöstä. Luvussa kaksi käyn läpi asunnottomuuden käsitteen rajausta sekä teen lyhyen katsauksen asunnottomuudesta tehtyihin tutkimuksiin. Tutkimuksia asunnottomista lapsiperheistä ei suoranaisesti ole tehty, mutta tuon esille muun muassa tutkimuksia asunnottomuuteen johtaneista syistä. Tämän jälkeen tarkastelen asunnottomuutta Suomessa ja erityisesti Helsingissä. Kappaleen lopuksi paikannan lapsiperheet asunnottomien ryhmästä ja sijoitan heidät Helsingin kaupungin kontekstiin.

On huomioitava, että tutkimukseni ei edusta kaikkia Helsingissä asuvia lapsiperheitä, sillä olen rajannut maahanmuuttajat tutkimukseni ulkopuolelle. Tämä on iso rajaus, sillä lapsiperheistä iso prosenttiosuus on nimenomaan maahanmuuttajaperheitä. Perustelen rajaukseni kuitenkin kieli- ja kulttuuriongelmienvälttämällä sekä sillä, että maahanmuuttajaperheet ansaitisivat oman tutkimuksensa. Tutkielma kuvaakin nimenomaan suomalaisia asunnottomia lapsiperheitä Helsingissä.

Tutkielmani tarkoitus ei ole selvittää, miksi perheet jäivät asunnottomiksi, vaan ymmärtää asunnottomuuden ilmiötä lapsiperheiden näkökulmasta katsottuna. Kysyn perheellisiltä, miksi he ovat jääneet asunnottomiksi ja miten he ovat asunnottomuutensa kokeneet. Tutkimusotteeni on näin pikemminkin kuvailevaa kuin selittävää. Alusta asti olen kokenut tärkeänä, että saan tutkielmani kautta asunnottomien vanhempien ääntä tuotua esille. Heidän näkökulman esiin saaminen on mielestäni tärkeää, jotta aikuis- ja

lastensuojelutyötä voitaisiin kehittää perheen, eli palvelun käyttäjien, näkökulma huomioiden.

Luvussa kolme esittelen tutkielman teoreettisen viitekehyksen eli marginalisaation käsitteen. Marginaalisuus on aina suhteessa keskukseen ja se merkitsee syrjätilaa, toiseutta (Jokinen ym. 2004, 12). Käsite toimii väljänä viitekehyksenä tavoittaessani perheellisten kokemuksia asunnottomuudestaan. Lähtökohtana on, että kotia ja perhettä verrataan tavalliseen, ei-asunnottoman kotiin ja perheeseen. Luvussa neljä kuvaan tutkielman toteutuksen vaiheet sekä pohdin eettisiä valintojani. Viidennessä luvussa ovat tutkielmani tulokset. Työni päättyy yhteenvetoon sekä pohdintaan.

2 TUTKIMUSKOHTENA ASUNNOTTOMUUS

2.1 Asunnottomuuden käsitteestä

Asunnottomuutta ei voi määrittellä yksinkertaisesti, eikä ole olemassa mitään maailmanlaajuisesti vakiintunutta merkitystä sanalle asunnoton. Myös siitä, tulisiko käyttää sanaa asunnoton vai koditon, on keskusteltu sekä Suomessa että kansainvälisesti. Yksi laajimmin käytetyistä on FEANTSA:n (European Federation of National Organisations Working With the Homeless) määritelmä, jonka mukaan asunnottomia ovat kaikki ne, jotka ovat kokonaan ilman asuntoa, asuvat heikoissa olosuhteissa tai heitä uhkaa asunnottomuus. (Kärkkäinen 2002, 374.)

Suomessa asunnottomuuden määrittelyssä on otettu lähtökohdaksi se paikka, jossa asunnoton oleilee (Kärkkäinen 1998, 10). Asunnottomiksi luetaan ulkona, erilaisissa tilapäissuojissa ja yömajoissa olevat sekä erilaisissa laitoksissa (esimerkiksi ensisuojissa, hoito- ja huoltokodeissa, psykiatrisissa sairaaloissa, vankiloissa tai kehitysvammaisten laitoksissa) edellyttäen, että omaa asuntoa ei ole. Lisäksi asunnottomiksi luetaan tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asuvat. (Tilastokeskus 2011.) Suomen asunnottomuuden määritelmä on näin suppeampi kuin FEANTSA:n määritelmä, sillä asunnottomaksi ei lasketa henkilöitä, joita uhkaa asunnottomuus.

Angloamerikkaisissa tutkimuksissa käytetään käsitettä ”homelessness”. Kodittomuus ymmärretään yleensä asunnottomuutta laajemmaksi käsitteeksi. Kodittomuuden on katsottu soveltuvan ensisijaisesti laadulliseen, ihmisten kokemuksia ja merkityksiä painottavaan tutkimukseen. (Granfelt 1998, 47.) Termit asunnottomuus ja kodittomuus kuvaavat kahta osin erilaista ilmiötä. Asunnottomuus on yksinkertaistaen konkreettista ja mitattavissa olevaa asuinpaikan puutetta. Kodittomuudessa on kyse ihmisten syvemmästä tunteesta. Tunteesta, että kuuluu johonkin paikkaan ja yhteisöön; tunne siitä, että on jokin omassa hallinnassa oleva paikka, jossa on hyvä olla. Kodittomuuden vähentäminen edellyttää lisäksi muita, ihmissuhteisiin ja ympäristöön liittyviä tukitoimia. (Taipale 1982, 49.)

Käytän tutkielmassani asunnottomuuden käsitettä kodittomuus-käsitteen sijaan. Suomessa vallitsevampi käsite on ollut asunnottomuus ja halusin nojautua tähän perinteeseen. Asunnottomuustermin käyttöä puoltaa tutkimuksessaan myös muun muassa Kärkkäinen (1998, 6-8), joka arvioi suomalaisen asunnottomuustutkimuksen lähtökohdiltaan strukturaaliseksi eikä psykososiaaliseksi. Suomessa on haluttu päästä eroon sellaisista määrittelyistä, jotka perustuvat asunnottoman ihmisen persoonallisille piirteille. Asunnottomuus viittaa tällöin konkreettiseen oman tilan puuttumiseen, johon tulee vastata asuntopoliittisin keinoin.

Asunnottomuus voidaan jaotella absoluuttiseen ja suhteelliseen asunnottomuuteen. Absoluuttinen asunnottomuus käsittää kadulla, metsissä, rappukäytävissä ja yömajoissa asustelun. Suhteellinen asunnottomuus ei ole niin konkreettisesti silminnähtävää ja ehdotonta kuin absoluuttinen asunnottomuus. Esimerkiksi erilaisissa laitoksissa, hoito- ja turvakodeissa ja tuttavien luona asuvat ihmiset ovat suhteellisesti asunnottomia. Heillä voi jopa olla asunto, mutta he eivät voi elää siellä esimerkiksi väkivallan uhan vuoksi. (Granfelt 1998, 54–55.)

Ympäristöministeriön (2001) määritelmän mukaan asunnottomiksi perheiksi lasketaan ne, jotka asunnon puutteen vuoksi asuvat erillään tai tilapäismajoituksessa. Heihin luetaan myös ensikodissa asuvat äidit, joilla ei ole asuntoa ja avoparit, joille on syntymässä lapsi ja joilla ei ole yhteistä asuntoa. (Korhonen 2002, 24.) Omassa tutkimuksessani tarkastelen suhteellista asunnottomuutta, koska tähän kategoriaan kuuluvat asunnottomat lapsiperheet. Asunnottomat lapsiperheet asuvat jossain tilapäismajoituksessa, eivät siis kaduilla tai ensisuojojassa. Tällöin rajaan tutkimuksen ulkopuolelle tuttavien luona asuvat, erillään asuvat puoliset sekä erilaisissa laitoksissa olevat perheet.

2.2 Katsaus tutkimuksiin

Asunnottomuutta on Suomessa tutkittu mielestäni melko paljon. Ilkka Taipale on koonnut asunnottomuuden tutkimuskirjallisuudesta bibliografian ajalta 1884–2002

(Taipale 2006), jonka päivitetystä versiosta löytyy noin kolmesataakuusikymmentä kirjallisuusviitettä (Asunto ensin). Etsiessäni Linda-tietokannasta tutkimuksia asunnottomuudesta tai kodittomuudesta, sain tulokseksi kolmesataakolmekymmentäyhdeksän viitettä. Asunnottomuutta on tutkittu paljon 1970–1980-luvuilla (ks. Aarniola 1988), mutta tutkimusta on tehty kiitettävästi myös 1990- ja 2000-luvuilla. Asunnottomuutta on tutkittu muun muassa asunto- ja yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä (Lehtonen & Salonen 2008), kaupunkikohtaisesti (Korhonen 2002), palvelujen ja sosiaalityön näkökulmasta (Karjalainen 1993; Hämäläinen 2003; Sunikka & Seppälä & Granfelt 2007; Nousiainen & Sunikka 2009), identiteetin näkökulmasta (Haahtela 2008), yhteiskunnan jäsenenä (Nuorteva 2008) ja elämäntavan tarkasteluna (Kylmälä 1991).

Asunnottomia erityisryhmiä on tutkittu myös maahanmuuttajien (Rastas 2002), naisten (Granfelt 1998; Eskelinen 2009), vankien (Granfelt 2003) ja nuorten (Josefsson 2008; Pakarinen 2011) näkökulmista. Myös asunnottomuuden kokemuksia on tutkittu eri kaupungeissa, eri kohderyhmille ja eri metodein analysoituina (esim. Rautavuori 2006). Yksi keskeinen tutkimus on Riitta Granfeltin tutkimus (1998, 176) naisten kokemasta asunnottomuudesta. Naisten haastatteluissa korostuivat äitiys, päihdeongelmat, väkivalta, erilaiset ihmissuhdekysymykset sekä kotiin ja asumiseen liittyvät asiat. Tutkimukseen osallistuneet naiset olivat köyhiä, sosiaalis-taloudellisesti vähäosaisia ihmisiä. He unelmoivat kaupungin vuokra-asunnosta, päihdeongelmien hallinnasta tai ehdottomasta raittiudesta, ikävöivät lapsiaan ja olivat huolissaan väkivaltaisista, päihderiippuvaisista ihmissuhteistaan. Äitiys oli useimmille naisista hyvin keskeinen osa elämää, vaikka lapset eivät asuneetkaan heidän luonaan.

Asunnottomuutta selitetään yleensä joko rakenteellisilla tai individualistisilla selitysmalleilla. Rakenteellisissa malleissa asunnottomuuden nähdään aiheutuvan yhteiskunnan rakenteista, mm. köyhyydestä, työmarkkinoista, puutteellisista sosiaalipalveluista ja kohtuuhintaisten asuntojen puutteesta. Individualistisissa selitysmalleissa asunnottomuuden katsotaan olevan seurausta yksilön ominaisuuksista ja käytöksestä, kuten mielenterveydellisistä ongelmista tai päihdeongelmasta. Eurooppalaisissa asunnottomuustutkimuksissa selitysmallien painotukset ovat vaihdelleet, mutta harvoin kuitenkaan kokonaan toinen toistaan kieltäen. 2000-luvulla

on jalansijaa saanut näkemys, jonka mukaan rakenteellisten tekijöiden nähdään luovan olosuhteet, joiden puitteissa asunnottomuutta esiintyy, jolloin ihmiset, joilla on henkilökohtaisia ongelmia, ovat haavoittuvaisempia yhteiskunnallisille ja taloudellisille suhdanteille kuin muut. Lähentyminen on kuitenkin tapahtunut lähinnä ideologisella, ei niinkään empiirisellä tasolla. (Busch-Geertsema ym. 2010, 10-14.) Kärkkäisen (1998, 6-8) mukaan Suomessa asunnottomuustutkimus on lähtökohdiltaan painottunut rakenteellisiin selitysmalleihin.

Lehtonen ja Salonen (2008, 105, 108) ovat tutkineet polkuja asunnottomaksi jäämiselle. Polkumallissa asunnottomuus voidaan käsittää epäonnistumiseksi elämän eri siirtymävaiheissa. Kriittisiä siirtymiä, joilla on merkitystä asunnottomaksi joutumisessa ja joihin yhteiskunnan interventioilla on mahdollista vaikuttaa, on konstruoitu asiakkailta kerätyn empiirisen aineiston perusteella. Näitä ovat siirtyminen vanhempien luota omaan asuntoon, siirtyminen koulutukseen ja sitä kautta edelleen työelämään sekä siirtyminen laitoksesta itsenäiseen elämään. Vanhemmilla tutkimukseen osallistuneilla, jotka olivat selvinneet itsenäiseen elämään, perheenperustamiseen ja työelämään ilman koulutustakin, väliin tulevana muuttujana näytti toimivan avioero. Vaimon ja lasten muutettua pois mies saattaa jäädä asumaan yksin liian suureen ja kalliiseen asuntoon, jota ei syystä tai toisesta saa vaihdettua pienempään. Eroihin liittyy usein alkoholi, ja jos se ei ole ollut eron suoranaista syytä, pahenee ongelma eron jälkeen ja hankaloittaa asioita. Päihdeongelma vie yleensä myös työpaikan, jos se on siihen asti säilynyt.

USA:ssa pitkittäistutkimuksilla on selvästi osoitettu asunnottomuuden dynaamisuus ja suurimman osan asunnottomista on todettu päätyvän asunnottomaksi ja poistuvan asunnottomuudesta melko nopeasti. Tutkimuksessa löydettiin karkeasti kuvattuna kolmenlaisia asunnottomia:

- 1) väliaikaisesti asunnottomat, jotka poistuivat asunnottomuudesta nopeasti eivätkä enää palanneet asunnottomiksi
- 2) henkilöt, joilla oli toistuvia asunnottomuusjaksoja
- 3) kroonisesti asunnottomat, jotka asuvat joko ulkona tai väliaikaiseksi tarkoitettussa hätämajoituksessa pysyvästi.

Asunnottomista noin 80 % kuului väliaikaisesti asunnottomiin, eli suurin osa niin

yksineläjistä kuin perheistäkin pystyi poistumaan asunnottomuudesta pysyvästi. Tutkimuksen kärkeen onkin noussut pysyvän, onnistuneen asunnottomuudesta poistumisen ehtojen ymmärtäminen. Tämän myötä tutkimukseen on noussut uusi käsite, 'asunnottoman ura', joka korostaa ilmiön dynaamista luonnetta ja vastustaa asunnottomien näkemistä staattisena ryhmänä. (Busch-Geertsema ym. 2010, 15-18.)

Leena Lehtosen (2010, 18) mukaan perheiden asunnottomuus on tietyllä tavalla yhteiskunnassamme tabu: ilmiöstä ei puhuta eikä sitä haluta tunnistaa. Perheellisyyden voidaan nähdä olevan yhtenä puskurina asunnottomuudelle, sillä esimerkiksi päihdeongelmaisilla asunnottomuuden uhan alla olevilla perhe on usein jäänyt perustamatta. Mikäli perhe on yksi ehkäisevä tekijä asunnottomuudelle, mitkä ovat perheellisillä asunnottomuuteen johtaneet syyt?

Mielenkiintoisen avauksen perheiden asunnottomuuden tutkimukselle ja keskustelulle on tehnyt Päivi Jouttimäki (2008) tutkiessaan sosiaalityön pro gradu-tutkielmassaan perheiden häätöjä. Jouttimäen tutkimuksessa pääasiallinen tutkimuskysymys on määritelty seuraavanlaiseksi: Millaisia ovat vuokra-asunnosta häädettyjen perheellisten ihmisten kokemukset häädöstä sekä sosiaalipalveluista häätöprosessin yhteydessä??. Jouttimäki toi tutkielmassaan esille joitakin asioita häädön saaneiden perheiden taustoista. Kaikissa tapauksissa Jouttimäen tutkielmassa häädön syynä oli vuokravelka, joka oli kertynyt useamman kuukauden aikana. Taloudellisten ongelmien lisäksi haastatteluissa vuokravelan kertymisen yhtenä isona vaikuttajana oli sairastuminen masennukseen ja sen seurauksena lisääntynyt toimintakyvyttömyys. Lisäksi päihdeongelmat ja esimerkiksi peliriippuvuus olivat merkittäviä vaikuttajia häätöjen taustalla. Vuokravelan kertymisen ei koettu vaikuttavan lapsista huolehtimisen kykyyn.

Espoon Voimanpesä-hankkeessa (Lehtonen 2010, 57–59) selvitetään parhailaan, minkälaiset perheet ovat vuokravelkatilanteessa ja häätöuhan alla, ja mitkä ovat vuokravelan taustalla olevia syitä. Hankkeessa on haastateltu muun muassa sosiaalityöntekijöitä ja sosiaaliohjaajia, jotka työskentelevät vuokravelkaisten lapsiperheiden kanssa. Heidän näkemyksistään ilmenee, että perheen vuokravelkatilanteeseen vaikuttaa yleensä hyvin monet tekijät eikä ilmiö ole mitenkään yksiselitteinen. Perheiden vuokravelkojen taustalla oleviksi tekijöiksi mainittiin

vanhempien erot (ja yksinhuoltajuus), pitkäaikainen pienituloisuus, monivelkaisuus sekä sairaudet. Käyttäytymismallit, joiden nähtiin vaikuttavan eniten vuokravelan syntymiseen, olivat välinpitämättömyys ja elämänhallinnan puutteista osaamattomuus.

2.3 Asunnottomuus Suomessa

Asunnottomuuden juuret ulottuvat maaseudun tilattoman väestön kasvuun ja sen mukana tuomiin ongelmiin. 1800-luvun lopulla maaseudulla katsottiin olevan liikaväestöä 40–50 %. Osa maaseudun tilattomista eli tilapäistöillä eikä heillä näin ollen ollut vakinaista asuntoa. Muuttoliikkeen ja nopean kaupungistuminen myötä asunnottomuus muuttui kaupunkien ongelmaksi. Maaseudut tyhjenivät ja esimerkiksi Helsinkiin syntyi työväenluokan ahtaasti asuttuja asuinalueita. Sosiaalipoliittinen ongelma asunnottomuudesta tuli kuitenkin vasta sodan jälkeen, kun entisen Karjalan alueen evakuoituiden siirtolaiset etsivät uutta kotia. Tätä ennen asunnottomuus käsitettiin irtolaisuutena, johon kuului epäsosiaalinen elämäntapa ja joka ei yhteiskunnan kannalta ollut toivottavaa. Kuva asunnottomuudesta piirtyi aikakautensa mukaisesti. Vuoden 1900 paikkeilla asunnottomat olivat loisia tai asukkaita, 1930-luvulla vailla vakinaista asuntoa olevat asuivat puolestaan kämpissä. 1950-luvulla asunnottomat majailivat parakeissa siirtotyömailla tai tarpeettomaksi käyneissä pommisuojoissa. 1970-luvulta lähtien tulivat asuntolat ja metsät. Varsinaisesti vasta 1980-luvulla siirryttiin vähitellen käsittämään asunnottomuus huonotapaisuuden sijasta huono-osaisuutena. Asunnottomien ryhmä jaettiin ulkona tai väliaikaissuojoissa asuviin, tuttavien ja sukulaisten luona asuviin, iäkkäiden vanhempien luona asuviin sekä laitoksissa asuviin. (Lehtonen & Salonen 2008, 14–15.)

Suomessa asunnottomuuden kehitystä on seurattu kuntakyselyin vuodesta 1987 lähtien, jolloin asunnottomia oli yli kuusitoistatuhatta. Vuonna 1987 vietetyn kansainvälisen asunnottomien vuoden jälkeen Suomessa onnistuttiin asunnottomuus puolittamaan kymmenessä vuodessa. 90-luvun puolivälin jälkeen kehitys on ollut hitaampaa ja vuosituhannen taitteessa asunnottomien määrä jopa lisääntyi. Nykyisellä noin kahdeksantuhannen asunnottoman tasolla ollaan oltu vuodesta 2003. (Nimi ovesa

2007; Asunnottomat 2011, 2.)

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen tilastojen mukaan vuoden 2011 lopussa Suomessa oli asunnottomana 7570 yhden hengen taloutta ja 420 perhettä. Valtakunnallisesti yksinäisten asunnottomien määrä väheni edellisvuodesta noin kolmellasadalla henkilöllä (3,9 %). Lapsiperheiden, maahanmuuttajien, naisten ja nuorten osuus asunnottomista puolestaan lisääntyi. Vuonna 2011 kunnat järjestivät asunnon 2858 yksinäiselle asunnottomalle ja 558 perheelle. Uutta asunnottomuutta syntyy kuitenkin koko ajan lisää. (Asunnottomat 2011, 2, 4.)

Yksinäisistä asunnottomista reilu kolmannes eli 2730 henkilöä oli pitkäaikaisasunnon vuoden 2011 lopulla. Verrattuna edellisvuoteen pitkäaikaisasunnottomuus väheni vuodessa noin 350 henkilöllä (11,3 %). Pitkäaikaisasunnottomalla tarkoitetaan tässä henkilöä, jonka asunnottomuus on pitkittänyt tai uhkaa pitkittyä sosiaalisten tai terveydellisten syiden vuoksi yli vuoden mittaiseksi tai asunnottomuutta on esiintynyt toistuvasti viimeisen kolmen vuoden aikana. Pitkäaikaisasunnottomuutta on kartoitettu kuntakyselyillä ensimmäisen kerran vuonna 2008. (Asunnottomat 2011, 3-4.)

Syynä pitkäaikaisasunnottomien vähenemiseen lienee tällä hetkellä käynnissä oleva pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma, joka on osa Matti Vanhasen II-hallituksen asuntopoliittista toimenpideohjelmaa. Valtioneuvosto teki periaatepäätöksen 14.2.2008 pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi vuosina 2008–2011. (Hallituksen asuntopoliittiset ohjelmat 2008.) Hankkeen määrällisenä tavoitteena oli vähintään 1250 uuden asunnon, tukiasunnon tai palveluasunnon osoittaminen pitkäaikaisasunnottomille ohjelmassa mukana olevissa 10 kaupungissa. Pitkäaikaisasunnottomuuden poistamisohjelman koordinaatiosta vastaa ympäristöministeriö. (Ohjelmatyöryhmä AHKERAT 2008, 22.)

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman vuosien 2008–2011 väliraportin mukaan (Fredrikson & Kaakinen 2011) ohjelman määrälliset tavoitteet eli vähintään 1250 uuden asunnon tarjoaminen toteutuivat ja ylittyivätkin. Tavoitteet ovat onnistuneet osin siksi, että majoitus- ja ravitsemistoiminnasta annetun lain (2006/308) mukaisten asuntoloiden käytöstä on luovuttu Helsingissä asteittain. Asuntolat on korvattu

itsenäisen, tuetun sekä valvotun asumisen mahdollistavilla asumisyksiköillä. (Nousiainen & Sunikka 2009, 131). Uusien asumisyksiköiden rakentaminen näyttääkin tehoavan pitkäaikaisasunnottomuuteen. Ongelmana kuitenkin on, että uutta asunnottomuutta syntyy koko ajan lisää.

Nykyinen Jyrki Kataisen hallitusohjelman mukaisesti pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaa on jatkettu, ja kaupunkien kanssa on tehty aiesopimukset vuosille 2012 – 2015. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma on jatkoa 2008–2011 toteutetulle vähentämishjelmalle. Ohjelman tavoitteena on poistaa pitkäaikaisasunnottomuus vuoteen 2015 mennessä.

2.3.1 Asunnottomuus Helsingissä

Vaikka asunnottomien kokonaismäärä on laskenut Suomessa vähän edellisvuodesta, on Helsingissä asunnottomuus puolestaan lisääntynyt. Helsingissä asunnottomia tilastoitiin olevan vuonna 2011 marraskuussa 3400 yksinäistä ja 220 perhettä. (Asunnottomat 2011, 8.) Asunnottomuus onkin keskittynyt suurimpiin kaupunkeihin. Kasvukeskuseuduilla on yli 80 % asunnottomista. Koko maamme asunnottomista yli puolet majoituu pääkaupunkiseudulla. Asunnottomuus Suomessa on aivan erityisesti Helsinkiä koskettava ongelma. (Korhonen, 2002, 5.)

Kaupunkitutkimus TA Oy:n tekemän tutkimuksen mukaan Helsingissä vailla vakinaista asuntoa (VVA)- kuntalaisten määrä on lisääntynyt noin 40 % vuosina 2005–2011, tästä suuri osa on tullut maahanmuuttajataustaisesta väestöstä. Pitkäaikaisesti vailla vakituista asuntoa olevien määrä on yli 1,5-kertaistunut ja osuus VVA- henkilöistä kasvanut. Epävarma asuminen, johon liittyy yksittäisiä tai toistuvia vailla vakinaista asuntoa-jaksoja, on yleistynyt. (Kostiainen & Laakso 2012, 90–91.)

Rakenteelliset syyt, pääasiassa muuttoliike, lisäävät asunnottomuutta Helsingissä. Helsingissä väestö on kasvanut 2000-luvulla vuosittain tuhansilla. Vuonna 2011 Helsingin väestö kasvoi 6 835 hengellä (Kostiainen & Laakso 2012, 35). Muilta paikkakunnilta hakeudutaan Helsinkiin ilman tietoa asunnosta tai toimeentulosta.

Erityisesti Helsingille tyypillinen ilmiö on maahanmuuttajien hakeutuminen kaupunkiin muilta paikkakunnilta. Näin toimivat monet kotipaikkaoikeuden saaneet, jotka muuttavat kaupunkiin sukulaisten ja tuttavien luo. Myös kantaväestö hakeutuu Helsinkiin lähikunnista ja muualta maasta. Helsingin maistraatin käytäntö helsinkiläiseksi kirjautumisesta on liberaali, ja Helsinkiin pääsee kirjoille vailla osoitetta ja erityistä syytä. Tätä kautta valuu asunnottomia nimenomaan Helsinkiin. (Asunnottomat 2009, 6.)

Asuntomarkkinat vaikuttavat merkittävänä rakenteellisena tekijänä asunnottomuuden taustalla. Asuntotuotanto on ollut viime vuosina pääkaupunkiseudulla vähäistä samalla kun väestö on kasvanut nopeasti. Asuntotuotanto on supistunut ja varsinkin vuokra-asuntotuotanto on ollut vähäistä. Tämä on vaikuttanut myös vuokra-asuntojen hakijoiden määriin pääkaupunkiseudulla. Asuntotuotannon kehitys on ollut lähes koko 2000-luvun laskeva. Valmistuneiden asuntojen määrä puolittui vuoden 2000 vajaan 9 000:sta alimmilleen runsaaseen 4 000 asuntoon vuonna 2009. Alimmillaan tuettu tuotanto oli vuonna 2008, jolloin valmistui vain noin 900 asuntoa, alle neljäsosa vuoden 2000 määrästä. (Kostiainen & Laakso 2012, 34, 87.)

Myös asumisen kalleus on yksi selittävä tekijä asunnottomuudelle. Asuntojen vuokrat ovat nousseet lähes koko 2000-luvun (Kostiainen & Laakso 2012, 87). Vapaaarahoitteisten asuntojen hinnat ja vuokrat ovat yhteydessä keskenään: väestönkasvun, tulotason nousun ja reaalikorkojen alenemisen aikaansaama kysynnän kasvu nostaa asuntojen hintoja, jonka seurauksena myös sijoitusasuntojen vuokrataso nousee, jotta sijoituksen tuottovaatimus täyttyy. Pienituloisista suurin osa asuu Helsingin seudulla vuokra-asunnoissa (Laakso & Loikkanen, 2004). Samalla he ovat kaikkein eniten alttiita asuntomarkkinoiden vaihteluiden vaikutuksille.

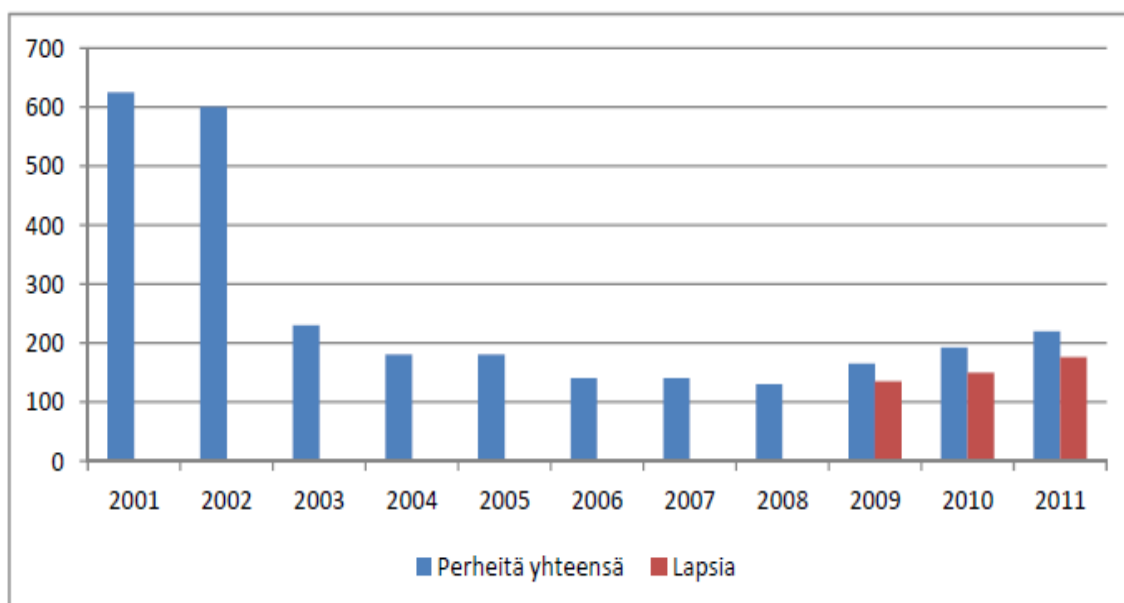
Vuokrien nousu, edullisten asuntojen saatavuuden heikentyminen tai tulojen lasku työttömäksi joutumisen vuoksi kasvattavat joukkoa, joka putoaa asuntomarkkinoiden ulkopuolelle. Helsingin seudulla vuoden 2009 taantuma käänsi työttömyyden kasvuun monen vuoden vähentymisen jälkeen. Myös ylivelkaantuminen on lisääntynyt tuntuvasti ja pakottaa kotitalouksia luopumaan asunnoistaan. Vastaavasti nämä tekijät nostavat Helsingin seudun asuntomarkkinoille pyrkivien, kuten maahanmuuttajien, muualta

Suomesta muuttavien tai kotoa irtautuvien nuorten, kynnystä saada kelvollinen asunto, jonka he pystyvät maksamaan. Suurimmat vaikutukset kohdistuvat epävarmaa asumista kokevien joukkoon, joka häilyy asunnottomuuden ja asuntokannan raja-alueella. (Kostiainen & Laakso 2012, 40–41.)

2.3.2 Asunnottomat lapsiperheet Helsingin kontekstissa

Vuoden 2011 asunnottomista lapsiperheistä noin 52 % oli asunnottomana Helsingissä eli 220 perhettä, joissa oli 176 lasta (Asunnottomat 2011). Taulukko 1 osoittaa, että lapsiperheiden asunnottomuus on vähentynyt reippaasti vuodesta 2001, jolloin lapsiperheitä tilastoitiin olevan 625 perhettä. Asunnottomien perheiden määrä kääntyi kasvuun vuonna 2009 ja edellisvuoteen verrattuna kasvua oli 15 prosenttia. Taustalla on ollut ainakin osittain yleisen taloustilanteen heikkeneminen ja työttömyyden kasvu yhdistettynä alati koveneviin vuokra-asuntomarkkinoihin (Kostiainen & Laakso 2012, 30).

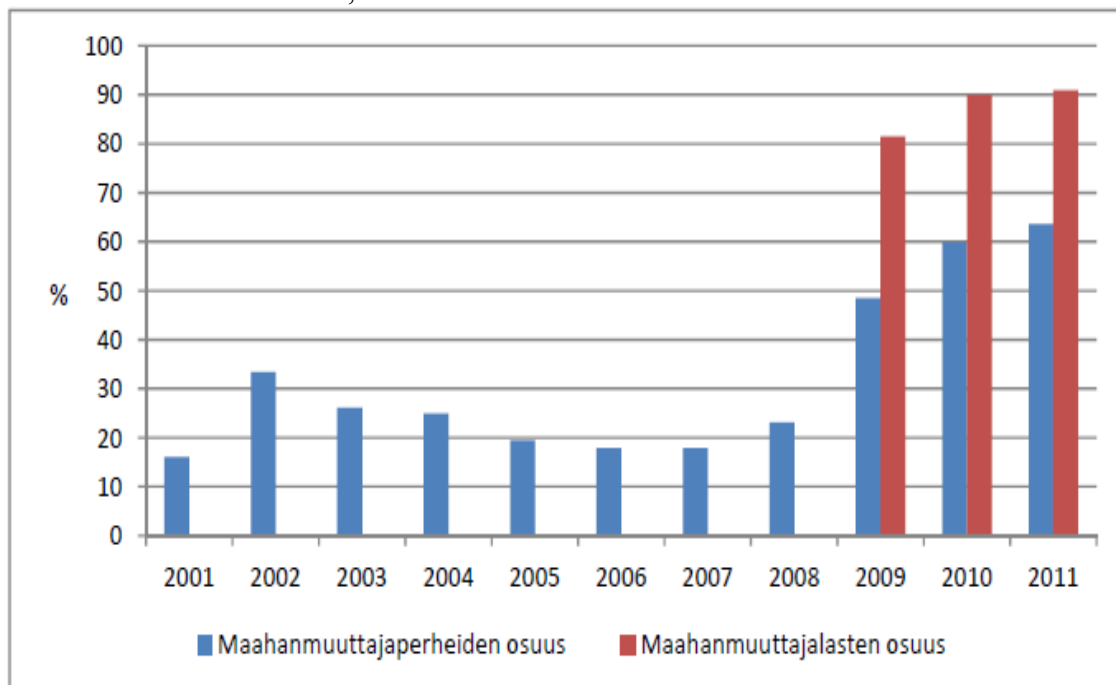
Taulukko 1. Asunnottomat perheet. Lähde: Kostiainen & Laakso 2012, 30.

Asunnottomien maahanmuuttajaperheiden määrä väheni vuodesta 2003 alkaen, mutta

kääntyi kasvuun vuonna 2008. Määrä yli kaksinkertaistui vuonna 2009 ja kasvu jatkui nopeana vuoteen 2011. Maahanmuuttajien osuus helsinkiläisistä asunnottomista lapsiperheistä on suuri: Kaupungin asunnottomista lapsiperheistä yli 60 prosenttia oli maahanmuuttajaperheitä eli 140 perhettä. Tämä tarkoittaa että suomalaisia asunnottomia lapsiperheitä oli 80 perhettä. Lasten osuus maahanmuuttajissa oli suorastaan hälyttävän korkea, peräti 91 prosenttia. Tämä viittaisi siihen, että kantaväestöön kuuluvat asunnottomat perheet ovat pääasiassa lapsettomia pariskuntia ja asunnottomat lapsiperheet pääasiassa maahanmuuttajia (Kostiainen & Laakso 2012, 30).

Taulukko 2. Maahanmuuttajaperheiden osuus asunnottomista perheistä. Lähde: Kostiainen & Laakso 2012, 31.

Maahanmuuttajalasten näin suuri osuus kaikista helsinkiläisistä asunnottomista lapsista oli minulle hyvin yllättävä tieto, jota en tiennyt etukäteen. Tämä tarkoittaisi sitä, että 176 asunnottomasta lapsesta 160 lasta oli maahanmuuttajien lapsia ja vain 16 suomalaista lasta. Oma tutkimusaineistoni koostuu kymmenestä suomalaisesta lapsiperheestä, joissa lapsia asui heidän kanssaan yhteensä 13: Yksi haastateltava oli raskaana (jota en laskenut tähän lukuun mukaan), kuudella haastateltavalla oli 1 lapsi, kahdella haastateltavalla kaksi lasta ja yhdellä kolme lasta. Tässä laskussa otin mukaan vain haastateltavien luona sillä hetkellä asuvat lapset, en siis kaikkia (aikuisia, toisen

vanhemman luona asuvia tai huostaanotettuja) lapsia. Tämä tarkoittaisi sitä, että olen tutkimuksessani tavoittanut lähes kaikki Helsingissä asuvat suomalaiset asunnottomat perheet, joiden lapset asuvat vanhempansa/piensa kanssa. Tilastoluku onkin ehkä vain suuntaa-antava, jota ei pidä ottaa liian kirjaimellisesti. Tästä kielii ehkä myös tieto siitä, että vuonna 2011 Helsingin kaupungin asunto- ja sosiaalitoimi järjesti asunnon 292 asunnottomalle perheelle, joissa oli 320 lasta (Kostiainen & Laakso 2012, 32). Luvuthan ovat isommat kuin viralliset asunnottomuuden määrät. Toisaalta tämä kertoo myös siitä, että asunnottomat lapsiperheet majoitetaan tilapäismajoitukseen melko kattavasti.

Kaupungin sosiaaliviraston henkilöstölle tarkoitettun internet- ohjeistuksen mukaan asunnottomalle henkilölle/perheelle tarjotaan ensisijaisesti 1) Hietaniemenkadun palvelukeskuksen palveluja, 2) tilapäismajoituspaikkaa ja 3) tukiasuntoa Asumisen tuen yksikön kautta (Asunnottomien palvelut). Käytännössä hietaniemen palvelukeskuksessa ja asumisen tuen-yksikössä ei ole tarjolla palveluita perheille, joten perheiden kohdalla käytetään lähes yksinomaan tilapäismajoitusratkaisua.

Lainsäädännön mukaan kunnilla ei ole yleistä velvollisuutta huolehtia asunnon järjestämisestä, ainakaan ellei henkilö ole sosiaalihuollon palvelujen tarpeessa. Lastensuojelulain 35 §:n mukaan kunnan on kuitenkin viivytyksettä korjattava asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestettävä tarpeen mukainen asunto silloin, kun lastensuojelun tarve oleelliselta osin johtuu puutteellisista asumisolosta tai asunnon puuttumisesta. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Lastensuojelulain velvoittamana kaupungin on käytännössä järjestettävä asunnottomalle lapsiperheelle väliaikainen majoitus. Lapsiperheiden sosiaalityö on Helsingin sosiaaliviraston työnjaon mukaisesti perhekeskusten vastuualuetta. Samojen perheiden taloudelliset asiat käsitellään kuitenkin sosiaaliasemilla. Perheiden vuokravelkojen ja häätöuhkien kanssa työskentely on perhekeskusten ja sosiaaliasemien vastuualueiden välimaastossa, mutta sosiaaliasemat ovat kuitenkin päävastuussa.

Perheet eivät siis ole absoluuttisesti asunnottomia vaan asuvat tilapäismajoituksissa. Helsingin kaupungilla on omaa tilapäismajoitusta asunnottomille lapsiperheille

Loviisankadun perheasunnot, jossa on asunnot kahdeksalle perheelle. Loviisankadun perheasunnot on samalla toimintamalli, jossa on oma sosiaali-ohjaajansa. Ohjaaja tekee perheille mahdolliset toimeentulotukipäätökset, on mahdollisesti yhteistyössä lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa sekä auttaa asunnon haussa. Kaupungin omat palvelut asunnottomille lapsiperheille ovat hyvin vähäiset, jos vain kahdeksan perhettä 320:sta perheestä saa paikan kaupungin omista tilapäismajoituksista. Kaikki muut perheet eli vuonna 2011 yhteensä 284 perhettä asutettiin yksityisyrittäjien tarjoamiin huoneistohotelleihin, matkustajakoteihin, hostelleihin ynnä muihin vastaaviin majoituksiin. Yksi suurin majoituspalvelun tuottaja on Forenom- yritys, jonka kautta tilapäismajoituksia tällä hetkellä hankitaan.

Sen jälkeen kun lapsiperhe on asutettu tilapäismajoitukseen, tuetaan perhettä löytämään pysyvä asumisratkaisu. Tätä tukea varten Helsingin kaupungilla on kaksi erilaista toimintamallia asunnottomille lapsiperheille: Vuokravelkaisten lapsiperheiden toimintamalli sekä Forenom lapsiperheiden toimintamalli. Molemmissa toimintamalleissa on yksi yhteinen koordinaattori, jonka kautta toimintamalleihin voi päästä mukaan.

Vuokravelkaisten lapsiperheiden toimintamallissa kohderyhmänä ovat tilapäismajoituksessa asuvat perheet, joilla on vuokravelkaa kaupungin kiinteistöyhtiölle tai muulle vuokranantajalle. Perhe on saanut hädän tai on tilapäismajoituksen tarpeessa vuokravelkojen takia ja joilla ei velan takia ole mahdollista saada kaupungin asuntoa normaalin hakumenettelyn kautta. Toimintamallissa perheen kanssa tehdään maksusuunnitelma vuokravelasta ja sovitaan mahdollisesta osittaisesta ennaltaehkäisevästä toimeentulotuen maksusta vuokravelkaan. Mikäli perhe sitoutuu maksamaan oman osuutensa vuokravelasta ja toimittaa maksukuitit sovitusti, saa perhe kaupungin asunnon.

Forenom lapsiperheiden toimintamallissa perheiltä edellytetään sosiaalitoimiston asiakkuutta, pysyväisluonteista oleskelulupaa sekä vakiintunutta olemista Helsingissä. Toimintamallin ideana ovat aktivointitapaamiset, jossa autetaan asuntohakemuksien täyttämässä ja seurataan, että hakemukset ovat voimassa eikä niissä ole aluerajauksia. Forenom- lapsiperheistä tehdään kaupungin sisällä tilastointia, joista selviää

asunnottomuuden syy sekä Forenomilla asuttu aika sekä kustannukset sosiaalivirastolle. Tätä tilastotietoa ei kuitenkaan ollut mahdollista saada tutkielmaa varten.

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

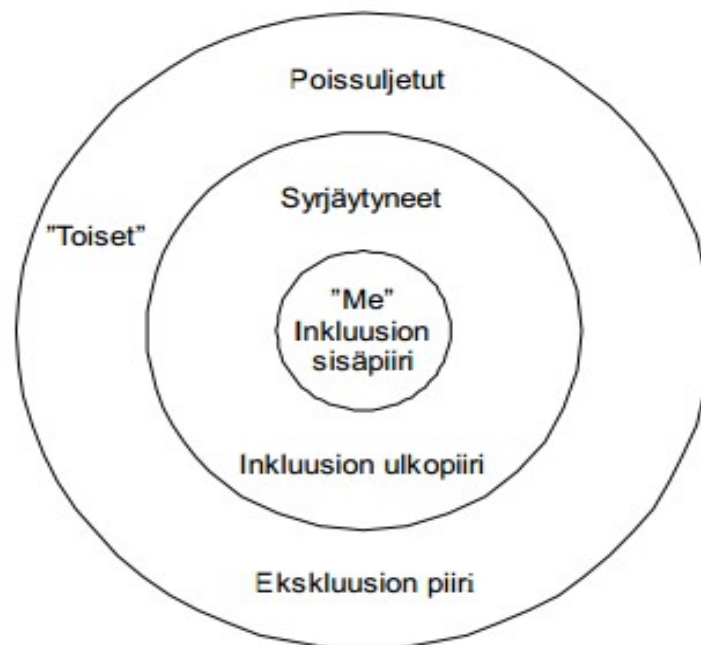
3.1 Syrjäytymisestä marginalisaation käsitteeseen

Marginalisaatiotutkimus kytkeytyy läheisesti yhteen syrjäytymiseen liittyvän tutkimuksen kanssa. Tämän vuoksi tarkennan teoreettista lähtökohtaani syrjäytymisestä käydyllä keskustelulla. Syrjäytymisen käsite syntyi Ranskassa 1960-luvulla (Halleröd & Heikkilä 1999, 189). Kyösti Raunion (2006, 31) määritelmän mukaan ”Syrjäytymisellä tarkoitetaan kasaantunutta huono-osaisuutta, jossa yhdistyvät pitkäaikainen tai usein toistuva työttömyys, toimeentulo-ongelmat, elämänhallintaan liittyvät ongelmat ja syrjäytyminen yhteiskunnallisesta osallisuudesta. Syrjäytymiseen voi liittyä sairautta tai vammaisuutta, poikkeavaa käyttäytymistä, rikollisuutta ja päihteiden käyttöä. Mikään yksittäinen ongelma ei sinänsä aiheuta syrjäytymistä, vaan kysymys on kasautuvista ongelmista ja eräänlaisen huono-osaisuuden kehän muodostumisesta. Syrjäytymisessä on siten kyse moniulotteisista, pitkäaikaisista ongelmista.” Määritelmä kiinnittää huomiota syrjäytymistä aikaansaavien ongelmien moniulotteisuuteen, kasautuvuuteen ja pitkäaikaisuuteen. Tämä on kuin ongelmien muodostama kierre, jossa useat häiritteijät vahvistavat toinen toistaan.

Myös Urho Rauhalan (1988,12) mukaan syrjäytyminen on kokonaisvaltainen prosessi, jossa jäädytään vaille monia resursseja, kuten puute rahaa, valtaa ja ihmissuhteita kohtaan. Syrjäytyminen voidaan nähdä näin kasautuneena huono-osaisuutena. Raunio (2006, 28) kuitenkin muistuttaa, että kasautunutkaan huono-osaisuus ei automaattisesti tarkoita syrjäytymistä. Syrjäytymisen moniulotteisuutta ja kompleksisuutta koskevasta yksimielisyydestä huolimatta moni syrjäytymistutkimus keskittyy silti vain ryhmiin, joita kuvaa vain yksi merkittävä hyvinvointiongelma, kuten asunnottomuus tai päihdeongelmat (Heikkilä 2000, 170–171).

Tero Järvisen ja Markku Janhukaisen mukaan (2001, 138) syrjäytymisen käsite soveltuu kaikkein huono-osaisimman joukon elämäntilanteen kuvaamiseen. Sen sijaan kaikille on mahdollista joutua syrjään joltain elämänalueelta. Syrjäytyminen on heidän mielestään erilainen kuin syrjässä oleminen eli marginaalissa oleminen.

Tuula Helne on pohtinut (2004, 171) syrjäytymisen rajanvetoa. Helne on laatinut kaavion kuvaaman ajatusmalliaan (kuvio 1). Helne käyttää käsitteitä marginalisaatio ja eksklusio. Sekä marginalisaatiossa että eksklusiiossa lähdetään liikkeelle siitä, että on olemassa jokin keskus, jossa yksilöiden olisi toivottavaa pysyä. Marginalisaatio prosessissa yksilöiden nähdään ajautuvan (tai heidät ajetaan) keskuksen reunalle, mutta yksilöt eivät silti joudu keskuksen ulkopuolelle. He pysyvät siis inklusion ulkopiirissä. Eksklusiolla tarkoitetaan taas inklusion piirissä olevan ulos työntämistä tai sitä, että jo inklusion ulkopuolella olevat pyritään pitämään siellä. (Helne 2004, 172.) Näin tarkasteltuna marginalisaatiolla ja eksklusiolla on selkeä ero. Marginalisaatiossa yksilön nähdään olevan vielä ainakin toistaiseksi osa yhteiskuntaa, vaikkakin yhteiskunnan reunalla. Marginaalissa olevilla on uhka joutua ulossuljetuiksi, varsinaisiksi syrjäytyneiksi. Eksklusiiossa yksilö taas on selvästi suljettu yhteiskunnan ulkopuolelle. Eksklusio on siis tavallaan marginalisaatiota seuraava pahempi aste. (Helne 2004, 175.)

Kuvio 1. Eksklusiivinen yhteiskunta. Lähde: Helne 2004, 171.

Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteillä on vivahde-eroja. Marginalisaatiolla ei

välttämättä viitata huono-osaisuuteen, mutta syrjäytymiseen liittyy aina jonkinasteista huono-osaisuutta. (Järvinen & Janhukainen 2001, 142.) Yksilö voi olla samanaikaisesti marginaalissa joillain sosiaalisen elämän kentillä, mutta keskustassa tai valtavirrassa joillakin toisilla. Marginalisaatio voi olla tietoinen valinta, kun taas puolestaan yksilön ei katsota valitsevan syrjäytymistä, vaan syrjäytyvän olosuhteiden pakottamana. (Raunio 2006, 56.) Marginalisaatio voi kuitenkin johtaa syrjäytymiseen (Järvinen & Janhukainen 2001, 143). Tästä syystä marginalisatioonkaan ei tule suhtautua kevyesti.

Helneen (2002a, 44) mukaan syrjäytymisen käsitteeseen liittyy vahvoja negatiivisia mielikuvia. Syrjäytymiskäsite piirtää raja-aidan, inklusion piirin meidän ja muiden eli toisten, syrjäytyneiden välille. Hän näkeekin, että syrjäytymisen jäsentäminen marginaalisuutena on eksklusio tulkintaa joustavampaa, sillä sen rajat ovat liikkuvammat eksklusion puolestaan viitatessa vahvasti ulkopuolisuuteen. Hän katsoo, että ihmisellä, myös ”ulossuljetulla”, on aina jokin suhde yhteiskuntaan: myös poissulkeva, tuskallinen ja nöyryyttäväkin suhde on suhde. Itse asiassa koko syrjäytymisen ilmiö syntyy vain ja ainoastaan suhteessa muihin ihmisiin eli kyseessä on relationaalinen ilmiö. (Helne 2002a, 24; Helne 2002b, 25.) Myös Granfelt (1998, 80) näkee marginalisaatioon liittyvän syrjäytymistä laajemman tematiikan, sillä sen alle asettuvat niin sivullisuuden, erilaisuuden kuin toiseuden kysymykset. Tämän vuoksi marginalisaation käsite soveltuu erityisen hyvin ihmisten kokemuksiin ja elämän merkityksiin kohdistuvan tutkimuksen näkökulmaksi.

Koen marginalisaation käsitteen soveltuvan paremmin viitekehykseksi tutkiessani lapsiperheiden asunnottomuuden kokemuksia. Tavatessani lasten vanhempia en nähnyt perhettä yksiselitteisesti huono-osaisina vaikka he olivatkin asunnottomia. Minun oli vaikea asettaa heitä mielessäni syrjäytyneen muotokuvaan sillä perheessä moni asia tuntui myös toimivan hyvin. Hyvistä voimavaroista kertoo mielestäni jo se, että perhe on edelleen yhdessä koossa. Myös Anneli Pohjola (1994, 196–197) havaitsi syrjäytymiskäsitteen ongelmallisuuden tutkiessaan nuorten elämäntilannetta. Hän ei pystynyt sovittamaan tutkimushenkilöitä kokonaisvaltaiseen köyhyyden, huono-osaisuuden tai syrjäytyneisyyden muottiin. Nuoret saattoivat olla näistä jotakin jollakin elämänalueilla ja eri ajankohtina. Pohjola (2001, 202) menee ajattelussaan niin pitkälle, että toteaa syrjäytymisdiskurssin lakkauttamisen olevan järkevää ja toivottavaa.

Pohjolan mukaan käsitteen epäselvyyden lisäksi syrjäytymisdiskurssi ruokkii ongelmapuhetta ja yleistämistä, joka voi olla nuorten kohdalla kohtalokasta.

Marginalisaation käsitettä käytettäessä huomio kiinnittyy yksilön käytössä oleviin resursseihin, joilla hän voi hallita elämäänsä. Käsitteen hyvänä puolena on se, ettei ihmisten tilannetta määritetä ongelmien vaan resurssien kautta. Selvitetään, miten yksilöiden käytössä olevia resursseja vahvistamalla ja lisäämällä voidaan kohentaa heidän elämänhallintaansa. (Raunio 2006, 53–54.)

3.2 Keskuksen ja marginaalin suhde

Jos syrjäytymisen käsitettä on kritisoitu turhan laaja-alaiseksi ja epäselväksi, on sitä mielestäni myös marginalisaation käsite. Granfeltin (1998, 83) mukaan marginalisaatio onkin hyvin väljä kattokäsite, jonka alle voi sijoittaa termejä, jotka kuvaavat tarkemmin kulloinkin kyseessä olevan ilmiön luonnetta. Marginalisaatio on peräisin latinankielisestä reunaa tarkoittavasta sanasta (Helne 2002a, 172). Arja Jokinen ym. (2004, 12) määrittelevät marginaalin olevan tilallinen vertauskuva: olla sivussa, reunalla. Marginaalisuus on aina suhteessa keskuksen ja se merkitsee syrjätilaa, toiseutta. Marginaalit eivät siis itsessään ole syrjäisiä vaan syrjässä suhteessa keskuksen. Eli kun hahmottelemme mitä on marginaalisuus, hahmottelemme väistämättä myös keskustan. Marginaalisuuden käsitteen keskiössä on marginaalien suhde keskuksen.

Jokinen ym. (2004, 12–13) huomauttavat, että on tärkeää puhua keskuksista ja marginaaleista monikossa eikä yksikössä. Ei ole olemassa vain yhtä kulttuurista tai symbolista keskusta, vaan tavoiteltava keskus näyttäytyy eri marginaaleista katsottuna erilaisena. Marginaalien heterogeenisyys tulee näkyviin myös siten, että reunoilla eläminen voi joillakin olla itse valittua. En kuitenkaan usko vanhempien valinneen asunnottomuuttaan vapaaehtoisesti. Toisaalta valintoja olisi voinut tehdä asunnottomuuden välttämiseksi toisinkin. Asunnottomuuden vapaaehtoisuuden näen samalla tavoin kuin Granfelt (1998, 82–83) paikantaa marginalisaation käsitteen:

Toisaalta liikutaan pakon ja valinnan välisellä janalla, eikä siinä ole yksiselitteisesti kyse vastentahtoisuudesta tai vapaaehtoisuudesta. Ihminen osin ajautuu ja osin valitsee, tekee valintoja eriasteisesti rajautuneissa tilanteissa.

Marginaaleja, samoin kuin marginaaleiksi määrittyviä ryhmiä ja keskuksia, joista käsin marginaalit usein määritellään, on yhteiskunnassa monia. Ihminen voi myös olla jollakin elämänalueella marginaalissa ja toisella ei. Tässä tutkielmassa keskuksena toimii ”normaali koti”, kulttuurinen idea normaalista, hyvästä kodista, jota vasten asunnottomat lapsiperheet heijastelevat oman perheensä elämäntilannettaan.

Asunnottomuus ei ole tyypillinen elämänvaihe lapsiperheellisille ja lähtökohtaisesti ajatellaan, että asunnottomuuden taustalla on joitain muitakin ongelmia kuin asunnon puute, esimerkiksi taitamattomuus raha-asioissa, köyhyyttä, päihde-, mielenterveysongelmia tai muuta vastaavaa. Tästä lähtökohtaetuksesta kertoo myös se, että kaupungin pysyväisoheiden mukaan lastensuojelun tilannearvio tulee tehdä kaikista asunnottomaksi tilastoiduista lapsiperheistä (Pysyväisohje 3.1.4; 5.6.2009). Kaikista asunnottomista lapsiperheistä ei kuitenkaan tule lastensuojelun asiakkaita.

Minkälainen on niin sanottu hyvä koti? Mitä on hyvä vanhemmuus? Vanhemmuuden kuvan luominen tapahtuu julkisissa keskusteluissa tiedotusvälineissä, kirjallisuudessa ja tutkimuksissa, joissa muiden muassa kasvatus-, perhe ja auttamistyön ammattilaiset esittävät näkemyksiään. Keskustelu painottuu usein kysymyksiin, millaista on hyvä vanhemmuus, ja sen vastinparina tuotetaan myös määrittäviä huonosta vanhemmuudesta. Keskusteluissa syntyy jotakin sellaista, jota voi kutsua vanhemmuuden kulttuuriseksi mallitarinaksi, vanhemmuuden mallitarinaksi. Osa kulttuurista mallitarinaa syntyy kasvatus-, hoito- ja sosiaalialan ammattilaisten ottaessa kantaa siihen, onko vanhemmuus riittävän hyvää, jotta sitä voidaan vahvistaa tukemalla, vai niin huonoa, että keskustellaan lasten huostaanotosta. (Kulmala & Vanhala 2004, 98.)

Millaista siis on vanhemmuus ja perhe-elämä marginaalissa? Myös Kulmala ja Vanhala (2004, 98) pohtivat, kuinka vanhemmuus yhdistetään yleensä kotiin ja perheeseen. Entä jos ei ole paikkaa kodin rakentamiselle? Millaista vanhemmuus on, kun tilat ovat vain

väliaikaiset? Kokevatko perheet elävänsä normaalia perhe-elämää? Minkälaista arki on asunnottomana? Horjuttaako asunnottomuus vanhemmuutta tai onko vanhemmuus edelleen hyvää, vaikka onkin asunnoton? Tai toisinpäin: todistaako hyvä vanhemmuus sen, että ihminen on ”normaali”, eikä siis syrjäytynyt yhteiskunnan hylkiö? Tutkielmassani haluan tarkastella lapsiperheellisten kokemuksia asunnottomuudesta, ja miten he määrittävät oman paikkansa yhteiskunnassa ja miten keskus (normaali perhe-elämä) heille näyttäytyy. Tämä normaalin ja marginaalisuuden välinen raja minua kiinnostaa, ja tutkielmassani kiinnitän huomioni siihen.

Siinä missä koti merkitsee elämälle rakennettua peruskehikkoa, kodittomuus on perustaa vailla olemista. Marginaali tässä yhteydessä tarkoittaa välitilaa, joka avaa mahdollisuuden uuden kodin hankkimiseen yhtä lailla kuin uhkaa kotoa pois syrjäytymiselläkin. Kodittomuuden marginaalilla on paitsi tila- myös aikaulottuvuutensa. (Ahponen 2001, 103.) Marginaalissa pistäytyminen viittaa marginaalissa elämisen tilapäisyyteen. Pysyvämpi asettuminen marginaaliin ei näytä olevan mahdollista, ei varsinkaan jos reuna tai marginaali määritellään välitilaksi, häilyväksi alueeksi, jossa eläminen voi kestää kauankin, mutta josta yleensä enemmän tai myöhemmin suuntaudutaan joko keskustaan tai reunan ulkopuolelle. (Granfelt 1998, 80–82.)

Ahponen (2001, 107) vertaa kodittomuutta eteisessä asumiseen. Kodin ideaali on vastakohta kodittomuuden vieraudelle. Mitä on kodin ja kodittomuuden välissä? Jos koti on läsnäoloa, paikka kodittomuuden marginaalissa viittaa vieressä olevaan läsnäolon mahdollisuuteen yhtä lailla kuin poissaolon uhkaankin. Silloin kun marginaalisuus liittyy sosiaalisiin suhteisiin syrjäytymisen rinnakkaiskäsitteenä, se on laitapuolella kulkemista, huono-osaisuutta ja sivullisuutta elämän reittinä, jolle ajaututaan. Tosin näinkin se voidaan Granfeltin (1998, 77–83) tavoin nähdä myös valintana. Marginaalissa altistutaan pakolle valita mukaan vetämisen tai sisäänpääsyn ja ulostyöntämisen tai ulkopuolelle joutumisen välillä. Tämä välitila voi kynnyksenä avata rajoja kumpaankin suuntaan. Eteinen on kodille välttämätön, mutta eteisessä ei asuta, ellei sitä sisusteta ja varusteta asumista varten. (Ahponen 2001, 107)

Marginaalisuus ei tuota homogeenisuutta. Marginaalisiksi mielletyt ryhmät ja yksilöt

eivät välttämättä miellä itseään marginaalisiksi. Valta konstituoituu usealla tavalla, ja marginaalisuus on monikerroksista ja moniulotteista. (Gordon 1993, 168.)

3.3 Kokemuksen tutkiminen

Mikä oikeastaan onkaan tutkimuskohteeni, kun tutkin kokemuksia? Miten ihmisten kokemuksia voidaan tutkia ja miten kokemuksen empiirinen tutkimus etenee? Juha Perttulan mukaan (2009, 149–157) tutkijan on kokemusta tutkiessaan osattava määritellä, mitä kokemuksella ymmärtää. Myös Pentti Moilanen ja Pertti Räihä (2010, 53) ovat sitä mieltä, että mikäli halutaan tutkia ihmisten kokemuksia, tulee tutkijan ennen aineiston keruuta pohtia, millaisia kokemuksia ovat luonteeltaan ja millä eri tavoin niitä voidaan tavoitella.

Perttulan (2009, 116–117) mukaan kokemus sisältää tajuavan subjektin ja hänen tajunnallisen toimintansa sekä kohteen, johon tuo toiminta suuntautuu. Kokemusta voidaankin kutsua erityiseksi suhteeksi, merkityssuhteeksi. Kokemuksen rakenne on tämä suhde, joka liittää subjektin ja objektin yhdeksi kokonaisuudeksi, eli kokemuksen tutkimisessa ei pidä keskittyä vain kokevaan subjektiin tai koettuun kohteeseen vaan molempiin. Ymmärrän tämän niin, että kokemuksia tutkiessani en tutki pelkästään ihmisten omaa subjektiivista ja sisäistä kokemusmaailmaa vaan otan mukaan myös heidän konkreettisen elämäntilanteensa realiteetteineen.

Kokemus siis muotoutuu merkitysten mukaan. Nuo merkitykset ovat fenomenologisen tutkimuksen varsinainen kohde. Merkitysten tutkimisen mielekkyys perustuu oletukseen, että ihmisen toiminta on intentionaalista, tarkoituksen mukaisesti suuntautunutta. Ihmisen suhde todellisuuteen on merkityksillä ladattua, niin että maailma jossa elämme, näyttäytyy meille merkityksinä. (Laine 2010, 29–30.) Eli varsinainen tutkimuskohteeni on *asunnottomien lapsiperheiden antama merkitys asunnottomuudelle* heidän elämäntilanteestaan käsin. Fenomenologinen tutkimus ei pyri löytämään universaaleja yleistyksiä, vaan pyrkii ymmärtämään jonkin tutkittavan alueen ihmisten sen hetkistä merkitysmaailmaa. (Laine 2010, 31.)

Kokemus on tajunnallinen tapa merkityksellistää niitä todellisuuksia, joihin ihminen on suhteessa. Tästä todellisuudesta voidaan käyttää nimitystä elämäntilanne. *Kokemus on sitä, mitä elämäntilanne ihmiselle merkitsee.* Todellisuudessa on paljon sellaista, johon kaikki ihmiset eivät ole suhteessa. Sen vuoksi on myös paljon asioita, jotka eivät tarkoita monille ihmisille yhtään mitään. Sellaiset asiat eivät kuulu heidän elämäntilanteeseensa, eikä niistä aiheensa saavia kokemuksia voi tutkia, koska niitä ei ole. (Perttula 2009, 149.) Tässä mielessä tutkimuskysymykseni on se, mitä asunnottomille lapsiperheille heidän elämäntilanteensa merkitsee. Lähtöajatuksena on, että jonkinlaisen merkityksen perheelliset antavat elämäntilanteelleen. Jos he eivät antaisi minkäänlaista merkitystä asunnottomuudestaan, ei heillä asunnottomuuden kokemusta olisi.

Kokemuksen tutkiminen on kuitenkin erotettava käsitysten tutkimisesta. Kokemuksesta kertominen eroaa siitä miten puhutaan käsityksistä. Voidaan ajatella, että mitä käsitteellisemmin asiasta puhutaan, sitä kauempana se on kokemuksellisuudesta. Käsitteellisellä kielellä esitetty kysymys ohjaa haastateltavaa helposti vastaamaan käsitysten ja mielipiteiden tasolla. Käsitykset eivät läheskään aina ole omien kokemusten reflektioissa syntyneitä, vaan suurin osa yksilön käsityksistä on kotoisin yhteisöstä. Käsitysten ja kokemusten välillä ei tarvitse olla välttämättä minkäänlaista yhteyttä. Kokemus on aina omakohtainen, mutta käsitys ei välttämättä ole. Käsitykset voivat pikemminkin kertoa yhteisön perinteellisistä, tyyppillisistä tavoista ajatella maailmaa. Tämän vuoksi haastattelutilanteissa vastaukset saavuttavat kokemuksen parhaiten silloin, kun puhutaan mahdollisimman konkreettisesti. (Laine 2010, 38–39.)

Perttula (2009, 150–151) näkee todellisuudella eli elämäntilanteella olevan neljä ulottuvuutta: ideaalinen, aineellinen, elämänmuodollinen ja kehollinen. Nämä ovat osa empiirisesti tutkittavissa olevien kokemusten rakennetta. Näihin todellisuuksiin ihminen voi elää tajunnallisessa suhteessa, eli näistä kaikesta ihmisellä voi olla kokemuksia. Omassa tutkimuksessani keskityn tutkimaan ideaalista todellisuutta, jossa ihminen rakentaa jo muodostuneista kokemuksista itselleen uusia tajuntansa sisäisiä aiheita. Ideaalinen elämäntilanne syntyy ihmisen tietoisena tajunnallisena toimintana, eli kun ihminen ennakoii, muistelee, arvioi tai kuvittelee. Tajunta voi luoda uusia ideaalisia

aiheita loputtomiin ja on kuin spiraali, joka etenee tajunnan toiminnan omalla voimalla. Tajunta puolestaan muuntaa muodostuneet kokemukset uusiksi aiheiksi ja suhteessa näihin muodostaa uusia kokemuksia.

Koska keskityn tutkimaan ideaalista todellisuutta, tarkoittaa se sitä että tutkin kokemusta, joista ihminen on tietoinen. Kun kokemuksia tarkastellaan mielen rakentumisena, ovat kokemuksen ulottuvuuksia sen tietoisuus, kielellis-käsitteellisyys, reflektio ja ulkoistaminen. Tietoinen kokemus edustaa täydentyneintä mielen ilmenemisen vaihetta ja tämä tietoisuus täydentyy asteittain. Tiedostamaton kokemus on kokemus, joka ei ilmene kokijalleen selkeästi oivallettuna. Kokemuksen on oltava tiedostettu, jotta se voidaan ilmaista kielellis-käsitteellisesti, mutta kaikki tiedostetutkaan kokemukset eivät ole ilmaistavissa kielellis-käsitteellisesti. (Niskanen 2009, 107.)

Kokemukset voivat olla pitkälti ei-kielellisiä eli kokemusten jäsentyminen ei edellytä niiden kielellistä ilmaisua. Tämän vuoksi kokemukset voidaan tavoittaa kielen avulla vain osittain. Kokemuksia tutkittaessa aineisto on kerättävä tavalla, joka mahdollisimman vähän häiritsee niitä. (Moilanen & Rähä 2010, 54–55.) Haluan tutkia kokemuksellisuutta vain kielen kautta, eli se mitä haastateltavat sanovat asunnottomuudestaan. Eli tutkin ihmisen tulkintaa omista kokemuksistaan tietoisena olentona, en suoria kokemuksia sinällään. Tässä mielessä tutkimusotteeni on pikemminkin hermeneuttinen kuin fenomenologinen. (Perttula 2009, 152.)

Hermeneuttisessa tutkimustavassa tutkittavat kokemukset ymmärretään fenomenologiaa vahvemmin sosiaalisesti rakentuneina. Hermeneuttinen tutkimustapa olettaa, että ihminen tulkitsee kokemuksiaan yhä uudelleen, eikä sitä tarvitse tutkimustilanteessakaan yrittää tutkijan toimesta estää. Koska tulkinnallisuus nähdään ihmiselle keskeisenä tapana rakentaa kokemuksia, se on luontevaa omaksua myös kokemusten tutkimisen lähtökohdaksi ja asiaksi, jota tutkijan on eriteltävä tutkimustilanteen kannalta. Tutkijan tehtävä on kysyä, millainen sosiaalinen konteksti tutkimustilanne on ja miten se johdattaa ihmisiä tulkitsemaan kokemuksiaan. Tutkimustilanne voidaan hermeneuttisessa tutkimustavassa mieltää kokemukskuvausten tulkintakehykseksi. (Perttula 2009, 142.)

Tutkimukseni lähtökohdaksi valitsin sen, että ihmiset voivat pohtia ja analysoida omaa elämäntilannettaan haastattelutilanteen aikana. Tässäkään mielessä tutkimukseni ei ole fenomenologista, sillä fenomenologisen tutkimustilanteen tehtävä ei ole saada ihmisiä refleктоimaan, esimerkiksi pohtimaan, arvioimaan ja tarkastelemaan (Perttula 2009, 139). Koen, että osalle haastateltavista reflektionin mahdollisuus oli juuri se anti mitä haastattelulta haluttiin. Haastattelutilanne antoi mahdollisuuden pohtia omaa elämäntilannettaan niin että toinen kuuntelee. En halunnut viedä tätä ulottuvuutta haastattelusta pois.

Toinen asia, joka puoltaa tutkimustapani olevan enemmän hermeneuttista kuin fenomenologista on oma roolini tutkijana haastattelutilanteissa. Perttulan (2009, 140, 155) mukaan hermeneuttisen ja fenomenologisen tutkimustavan ero selvenee, kun tarkastellaan tutkijan asemaa empiirisessä tutkimuksessa. Hermeneuttisessa tutkimuksessa tutkijan paikka on usein aktiivisempi ja vuorovaikutus hänen ja tutkimukseen osallistuvien kesken tasapuolisempaa. Oma roolini haastatteluissa vaihteli melko paljon haastateltavista riippuen, mutta yleisesti ottaen minulla oli aktiivinen rooli haastatteluissa. Osa halusi että esitän aktiivisesti kysymyksiä, osa halusi puolestaan vapaasti kertoa tarinaansa ilman että keskeytän. Jos olisin valinnut fenomenologisen tutkimusmetodin, olisi ollut parempi kerätä aineisto toisin, esimerkiksi pyytämällä informantteja kirjoittamaan tarina asunnottomuudestaan. Näin oma tutkijan roolini olisi ollut tutkimuksessa vähemmän aktiivinen.

Tutkimukseni on lähtökohdiltaan ensisijaisesti hermeneuttis-fenomenologinen, toisten ihmisten kokemuksia ja kokemuksille annettuja merkityksiä ymmärtämään pyrkivä. Metodilla tarkoitan tässä ajattelutapaa ja tutkimusotetta enkä teknisesti säännönmukaista aineiston käsittelytapaa. Timo Laineen (2010, 33) mukaan ei ole edes mahdollista esittää tarkkaa kuvaa fenomenologisesta tai hermeneuttisesta metodista. Tutkimus saa soveltavan muotonsa tekijänsä ja tilanteensa mukaan.

Mitä hermeneuttis-fenomenologinen tutkimusote tarkoittaa käytännössä? Hermeneutiikalla tarkoitetaan yleisesti teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Siinä yritetään etsiä tulkinnalle mahdollisia sääntöjä, joita noudattaen voidaan puhua vääristä

tai oikeammista tulkinnoista. Fenomenologiseen tutkimukseen hermeneuttinen ulottuvuus tulee mukaan tulkinnan tarpeen myötä. Hermeneuttinen tutkimus kohdistuu ihmisten välisen kommunikaation maailmaan, ja tulkinnan kohteena on ihmisen ilmaisut. Ilmaisut kantavat merkityksiä, ja merkityksiä voidaan lähestyä vain ymmärtämällä ja tulkitsemalla. Arkielämässä toimimme luontaisen ymmärryksemme varassa, jota kutsutaan esiymmärrykseksi. Tieteellisessä tutkimuksessa haastateltava kuvaa mahdollisimman luonnollisesti ja välittömästi, ei-reflektiivisesti omia kokemuksiaan ja niihin liittyvää ymmärrystä, ja toisella tasolla tutkija pyrkii refleктоimaan, tematisoimaan ja käsitteellistämään ensimmäisen tason merkityksiä. Tutkimuksen tavoitteen voisikin määritellä siten, että siinä pyritään tekemään jo tunnettua tiedetyksi. (Laine 2010, 31–33.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen tavoite

Kemppaisen ym. mukaan sosiaalityön tutkimus käsittää viisi osa-aluetta, jotka ovat sosiaalityön toimintaympäristön ja sosiaalisten ongelmien tutkimus, sosiaalityön funktion, historian ja oppihistorian tutkimus, sosiaalityön ammatillisen sisällön tutkimus, asiakkuustutkimus sekä sosiaalityöntekijätutkimus (Kemppainen ym. 1998, 148). Paikannan tutkimukseni pääasiallisesti asiakkuustutkimuksen piiriin, sillä tarkoitukseni on tuoda esille sosiaalityön asiakkaiden kokemuksia asunnottomuudesta.

Tutkimuksen informanteiksi valitsin asunnottomat lapsiperheelliset ihmiset. Tutkimusnäkökulma on aikuisten, lasten näkökulmaa tutkimuksessa ei ole. Asunnottomia lapsiperheitä miettiessäni mieleen nousi kysymyksiä: Miten perheelliset itse mieltävät elämäntilanteensa? Minkälaisia kokemuksia heillä on tilapäismajoituksessa asumisesta? Kokevatko perheelliset olevansa asunnottomia ylipäänsä? Miten asunnottomuus näyttäytyy vanhemmuuden ja lasten kannalta? Miten perhe-elämä toteutuu ilman pysyvää kotia? Kysymykset muotoutuivat sellaisiksi, että halusin ymmärtää miten perheelliset itse tilanteensa näkivät ja millaisia kokemuksia heillä asunnottomuudesta on. Pääasialliseksi tutkimuskysymykseksi muotoutuikin: *”Minkälaisia kokemuksia perheellisillä on asunnottomuudesta ja sosiaalipalveluista? Miten he itse näkevät perheensä tilanteen?”*

Tutkimuskysymysteni perusteella kysymyksessä on laadullinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena ei ole tilastolliset yleistykset, vaan pyritään esimerkiksi kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. Täten laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että henkilöt, joilta tietoa kerätään, tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai että heillä on kokemusta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 87–88.) Pyrin saamaan vastauksen tutkimuskysymykseeni haastatteleamalla henkilökohtaisesti asunnottomia lapsiperheellisiä ihmisiä.

Varsinaista aiheen valintaa usein vielä olennaisempi eettinen ratkaisu on oman tutkimuksen näkökulman määrittäminen (Pohjola 2007, 18). Olen valinnut teoreettiseksi viitekehyykseksi marginalisaation käsitteen, koska koen käsitteen vähemmän leimaavaksi kuin syrjäytymisen käsitteen. Ennakkoajatukseni on, että asunnottomilla lapsiperheillä saattaa olla useita sidoksia yhteiskuntaan eivätkä he välttämättä ole kaikissa asioissa yhteiskunnan ulkopuolella tai edes reunoilla. Osa vanhemmista saattaa olla töissä ja osa voi olla aktiivisesti osallisena erilaisissa yhteisöissä. Yhteistä perheille kuitenkin on, että he ovat syrjäytyneet asuntomarkkinoilta ainakin hetkellisesti.

Pohjolan (2007, 24–28) mukaan tutkija joutuu pohtimaan, millaista yhteiskunnallista todellisuuskuvaa hän on omalla tutkimuksellaan luomassa. Tutkimuksen yhteiskunnallinen tehtävä on tuottaa tietoa. Mikäli tutkitulla tiedolla ajatellaan olevan merkitystä, niin silloin tutkimus ei voi olla neutraalia, vaan se on aina ympäristöönsä vaikuttava tekijä. Mitä tutkimus tuottaa, mitä varten ja keiden hyödyksi? Keitä tutkimuksella palvellaan ja keitä sen tulokset hyödyntävät? Aihetta ja näkökulmaa valitessa on pohdittava siis tiedon intressin etiikkaa.

Tutkielman yhtenä tavoitteena on nostaa lapsiperheet esille omana erityisryhmänä tutkittaessa asunnottomuutta. Liitän lapsiperheet osaksi asunnottomuudentutkimustraditiota ja pyrin osoittamaan, että heitä olisi hyvä tutkia enemmän.

Tutkimukseni pääasiallinen tavoite on kuitenkin nostaa lapsiperheellisten oma ääni kuuluviin ja ymmärtää heidän elämäntilannettaan heidän omasta näkökulmastaan käsin. Haluan tuoda esiin asunnottomuuden mukanaan tuomia huolenaiheita perheellisille ja miten he ovat omassa elämäntilanteessaan kokeneet sosiaalipalvelut. Tarkoitukseni ei ole löytää asunnottomuuteen johtaneita syitä tai pohtia, onko syypäänä asunnottomuuteen yksilöiden toiminta, yhteiskunnalliset rakenteet vai molemmat. Tavoitteena on ymmärtää perheen elämäntilannetta paremmin, jotta heitä voidaan auttaa ja tukea paremmin. Toivoakseni tämä lisääntynyt ymmärrys auttaa muitakin sosiaalialalla työskenteleviä kohtaamaan asunnottomia lapsiperheitä ja ottamaan heidän tarpeensa paremmin huomioon. Tutkimukseni tarkoituksena on palvella asunnottomia

lapsiperheitä.

Näkisin aiheen tieteellisen tutkimisen parhaimmaksi anniksi aihepiirin käsittelyn ilmiötasolla. Tämä antaa aiheeseen uuden näkökulman varsinkin työntekijän tai omakohtaisen näkemyksen rinnalle. Kohdatessaan työssään asunnottoman äidin lapsineen työntekijä saattaa tarkastella asiaa helpommin yksilö- kuin ilmiötasolla. Tämä on täysin ymmärrettävää kun ajattelee, että tätä äitiä lapsineen on pystyttävä auttamaan. Omakohtainen kokemus asunnottomuudesta perheellisenä saattaa puolestaan saada tuntemaan että omat kokemukset ovat hyvin yksilöllisiä. Ilmiötason tarkastelu omaan elämäntilanteeseen voi olla vapauttavaa, kun voi ajatella että samanlaisessa elämäntilanteessa olevat ihmiset kokevat asiat samansuuntaisesti. Kokemusten käsittely ilmiötasolla antaa aiheeseen uuden näkökulman lisäksi myös syvyyttä käsitteellistämisen ja reflektion kautta, ja toisaalta asettaa aihepiirin tarkastelun osaksi suurempaa kokonaisuutta. Lisäksi ihminen, jolle aihepiiri ei ole entuudestaan tuttu saa tieteellisestä tutkimustiedosta uutta tietoa. Fenomenologisen tutkimuksen tarkoituksena on lisätä ymmärrystä jostain inhimillisen elämän ilmiöstä (Laine 2010, 44).

Kristina Rolinin (2006, 112) mukaan on vaikea löytää perusteita näkemykselle, että tutkijan tulisi kuvata sosiaalista todellisuutta ainoastaan tutkittavien omasta näkökulmasta käsin. Toimijoilla on usein erilaisia tulkintoja heidän jakamastaan sosiaalisesta todellisuudesta ja joskus nämä tulkinnat voivat olla ristiriidassa keskenään. Ristiriitojen ylittämiseksi tutkija käyttää omaa tulkintaansa todellisuudesta. Rolin ehdottaakin maltillisempaa kantaa, jonka mukaan tutkijan tulisi ottaa huomioon tutkittavien oma näkökulma, mutta hänen ei tarvitse rajoittua siihen. Lähden tutkielmassani liikkeelle siitä, että annan haastateltaville äänen kertoa omista kokemuksistaan, mutta myös omat tulkintani saavat näkyä tutkielmassa, koska ne väkisinkin näkyvät. Tärkeintä on, että lukija voi seurata, mikä on haastateltavien sanomaa ja mikä on tutkijan tulkintaa asiasta.

4.2 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Valitsin tutkimusaineiston keruumenetelmäksi haastattelun, joka on ollut ehkä käytetyin tiedonhankkimismenetelmä eri yhteiskuntaelämän aloilla (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 9). Koin haastattelun sopivan parhaimmaksi menetelmäksi, koska tutkin ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia elämäntilanteestaan. Jari Eskola & Juha Suoranta (1998, 85) näkevät, että kun tutkitaan ihmisten ajatuksia, mielipiteitä tai kokemuksia, on kysyttävä se heiltä suoraan. Haastattelu perustuu siihen, että ihmiset ovat samalla tiedon kohteita ja tiedon lähteitä (Alastalo 2005, 57). Haastattelu tutkimusmenetelmänä on erinomainen, kun pyritään saamaan mahdollisimman paljon tietoa halutusta asiasta. Haastattelun aikana haastattelijalla on mahdollisuus kirjata muistiin paitsi mitä sanotaan, myös miten asiat sanotaan. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 75-76)

Hirsjärven ym. (2007, 199–200) mukaan haastattelu aineistonkeruumenetelmänä on joustava sekä useisiin lähtökohtiin ja tarkoituksiin sopiva menetelmä, joka sopii hyvin tutkielmiin, jota on vähän tutkittu eikä tutkija osaa etukäteen tietää mihin suuntaan keskustelut menevät. Koska asunnottomia lapsiperheitä ei ole juurikaan tutkittu, on tärkeää antaa vapaus perheellisille itse kertoa, miten he tilanteensa kokevat.

Valitsin puolistrukturoidun haastattelumenetelmän, jolle on luonteenomaista, että jokin haastattelun näkökohta on lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47). En halunnut täysin strukturoitua haastattelua, koska halusin antaa haastateltaville tilaa kertoa omista kokemuksistaan vapaasti. Tarkka kysymyksiin vastaaminen ei ollut välttämätöntä vaan halusin antaa mahdollisuuden siihen, että haastateltavat voivat johdattaa keskustelun johonkin yllättävän teemaan joka itselleni etukäteen ei ollut tullut mieleen. Toisaalta en kuitenkaan halunnut mennä haastattelutilanteeseen ilman löyhää kysymyslistaa sen varalta, että vapaata keskustelua ei synnykään. Tämän vuoksi tein etukäteen valmiiksi teemoittain avoimia kysymyksiä haastatteluja varten.

Puolistrukturoiduista haastattelumuodoista tunnetuin on teemahaastattelu, jossa käydään läpi samat teemat, aihepiirit, mutta kysymysten muoto ja järjestys voivat vaihdella. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 11–12). Eskolan ja Vastamäen (2010, 29) mukaan teemahaastattelussa haastattelijalla on jonkinlainen tukilista käsiteltävistä teemoista,

mutta ei valmiita kysymyksiä. Minulla kuitenkin oli valmiit kysymykset, jotka olin jakanut teemoittain (Liite 2). Esimerkiksi teema asunnosta psyykkisenä ja fyysisenä tilana sisälsivät kysymykset: Kuvaile tämän hetkistä asuntoasi? Kauanko olette asuneet nykyisessä tilapäismajoituksessa? Kuinka pitkä sopimus asuntoon on? Missä perheen huonekalut ovat? Tulevaisuuden toiveet/odotukset? Kysymykset tarkoitin lähinnä itselleni tukemaan haastatteluiden sujumista. Kysymysten asettelu oli väljää ja osassa teemoista saatoinkin kysyä enemmän lisäkysymyksiä, osassa puolestaan jättää osan kysymättä.

4.2.1 Haastateltavien valinta ja taustatiedot

Päättyessäni tutkia asunnottomia lapsiperheitä ymmärsin, että minun tulee rajata tutkittava kohde vielä tarkemmin. Asunnottomat lapsiperheet ovat melko heterogeeninen ryhmä: Asunnottomia lapsiperheitä ovat ne avo/avioparit, jotka asunnon puutteen vuoksi asuvat erillään tai tilapäismajoituksessa. Heihin luetaan myös muun muassa ensikodissa asuvat äidit tai muussa laitoksessa asuvat perheet. (Korhonen 2002, 24.) Ensimmäinen rajaukseni oli erillään asuvat vanhemmat, laitoksissa asuvat tai tuttavien ja sukulaisten luona asuvat perheet. Valitsin kohderyhmäkseni kaupungin järjestämissä tilapäismajoituksissa asuvat perheet.

Toinen ulosrajaukseni olivat maahanmuuttajat, koska halusin välttää kielen ja kulttuurin erilaisuudesta syntyviä väärinymmärryksiä. Pitäydyin tässä rajauksessa, vaikka maahanmuuttajat ovatkin iso ryhmänsä asunnottomista lapsiperheistä. Koen kuitenkin, että maahanmuuttajien kokemukset ja lähtökohdat asunnottomuudelle voivat olla erilaiset verrattuna suomalaisiin lapsiperheisiin. Näen, että heidän kokemuksiaan olisi hyvä tutkia omana tutkimusaiheenaan.

Tavoitteenani oli siis löytää kymmenen suomalaista perheellistä, jotka asuivat tilapäismajoituksessa. Haastateltavat etsin Helsingin kaupungin sosiaalihojajan avulla, joka toimii kaupungissa asunnottomien lapsiperheiden palveluiden koordinoijana. Annoin sosiaalihojajalle vapaat kädet valita perheelliset itse, kunhan perheet vain ovat tilapäismajoituksessa. Sosiaalihojaja pyrki löytämään haastateltaviksi eri taustaisia

perheellisiä, ja haastateltaviksi valikoitui kaksi romanivähemmistön edustajaa, kaksi miesvastaajaa sekä erikokoisia perheitä. Yksi haastateltava oli vielä raskaana, lisäksi haastateltavina oli sekä yksinhuoltajia sekä parisuhteessa eläviä perheitä. Haastateltavien ryhmä muotoutui edelleen heterogeeniseksi ryhmäksi.

Jälkikäteen tajusin, että tutkiessani asunnottomia perheitä rajaan tutkielmasta automaattisesti pois myös perheet, joissa lapsi on huostaanotettu tai sijoitettu väliaikaisesti muualle esimerkiksi vanhempien päihde- tai mielenterveysongelman takia. Tässä tutkimuksessa keskityn siis perheisiin, jotka asuvat saman katon alla eli ovat yhdessä.

Saatuani myönteisen tutkimusluvan kaupungilta, sosiaaliohjaaja lähestyi asiakkaita puhelimitse, esitteli lyhyesti tutkimukseni tavoitteet ja pyysi lupaa sille, että voisin olla yhteydessä perheisiin puhelimitse. Tämän jälkeen soitin heille, esittelin itseni ja tutkimussuunnitelmani ja sovimme suoraan tapaamisajan. Annoin haastateltaville itse mahdollisuuden päättää missä tapaisimme ja sanoin että voin tarvittaessa lähettää tutkimussuunnitelman (Liite 1) kirjallisesti heille etukäteen.

Yllättävää mielestäni oli, että kaikki suostuivat haastatteluun. Osa haastateltavista ilmaisi halunsa sille, että haastatteluista olisi hyötyä muiden asunnottomien lapsiperheiden kohdalla. Osa koki tekevänsä palveluksen graduntekijää kohtaan ja osa tuntui olevan kiinnostunut pohtimaan omaa elämäntilannettaan tarkemmin. Kaksi haastateltavista ilmaisi myös toiveensa, että haastattelu edesauttaisi heidän asunnon saantiaan. Selitin heille, että haastatteluun osallistuminen ei edesauta sitä millään tavoin ja he ymmärsivät ja hyväksyivät tämän.

Yhdessä haastattelussa tajusin sitä tehdessäni, että yksi haastateltavista ei asunutkaan kaupungin järjestämässä tilapäismajoituksessa vaan asui sukulaistensa luona tilapäisesti. Tämä osin vaikuttaa myös haastateltavan vastauksiin, sillä asunnottomuus näyttäytyi hänelle oleellisesti erilaisena kuin muille, joille tilapäismajoitus oli järjestetty. Olen pyrkinyt ottamaan tämän huomioon aineiston analyysivaiheessa. Jälkikäteen ajateltuna tämä poikkeavuus on kuitenkin vain aineistoa rikastuttava asia, sillä myös muutamalla muulla haastateltavalla oli kokemusta tuttavien luona asumisesta jonka he toivat

keskustelussa myös esille.

Haastattelin yhteensä kymmenen vanhempaa, joista kahdeksan oli naisia ja kaksi miestä. Nuorin haastateltava oli 22-vuotias ja vanhin 65-vuotias. Neljä heistä oli eronnut, yksi asumuserossa, kaksi naimatonta, yksi avoliitossa ja kaksi avioliitossa. Viisi haastateltavaa kymmenestä mielsi itsensä yksinhuoltajaksi eli toinen vanhempi ei ollut lasten elämässä mitenkään mukana. Kahdella haastateltavista lasten toinen vanhempi oli edelleen yhteydessä lapsiinsa erosta huolimatta. Kolmella haastateltavalla lasten toinen vanhempi oli aktiivisesti lapsen arjessa mukana. Yksinhuoltajien määrä oli haastateltavien keskuudessa suhteellisen suuri.

Viidellä haastateltavalla eli 50 %: lla oli 1 lapsi: Yhden haastateltavan kohdalla hänen kaksi muuta lastaan oli huostaanotettu mutta nuorin oli itsellä; Kahden haastateltavan lapsi oli heidän lastenlapsensa, joihin heillä oli oheishuoltajuus mutta olivat käytännössä yksin vastuussa lapsen kasvatuksesta; Yhdellä oli ensimmäinen lapsi ja; yksi oli viimeisillään raskaana ja vasta odotti ensimmäistä lastaan. Muista haastateltavista yhdellä oli kolme lasta, yhdellä neljä lasta ja kolmella viisi lasta. Osalla lapset olivat kuitenkin jo aikuisia eivätkä kaikki enää asuneet vanhempiensa tykönä. Maksimissaan perheessä asui kolme lasta vanhempansa/piensa kanssa sillä hetkellä. Perheet olivat siis suhteellisen pieniä painottuen yhden lapsen ja yhden vanhemman perheeksi.

60 %: lla haastateltavista oli lastensuojelun asiakkuus, eli kymmenestä haastateltavasta kuudella perheellä. Kaksi perhettä oli ollut perhekuntoutuksessa ja osalla lastensuojelun asiakasperheistä oli mukana myös perhetyöntekijät ja/tai kotihoidon työntekijöitä arjen tukena. Kahdessa perheessä oli tehty menneisyydessä huostaanotto. Neljällä perheellä puolestaan ei ollut lastensuojelun asiakkuutta. Suomen kokonaisperhelukumäärään verrattuna lastensuojelun asiakkuus on asunnottomissa lapsiperheissä suhteellisen suuri.

Lastensuojelun asiakkaaksi tulleet lapset asuvat usein köyhissä perheissä. 40 % lapsista eli perheessä, jossa vanhempi kävi töissä, mutta 43 % lapsista asui perheessä, jossa jommallakummalla tai kummallakaan vanhemmalla ei ole työhistoriaa. Lastensuojeluasiakkuuden taustalla on useimmiten vanhemman/vanhempien jaksamattomuus (37 %). Yksittäisistä taustatekijöistä myös perheristiriidat, vanhempien

riittämätön vanhemmuus, vanhemman/pien avuttomuus ja osaamattomuus sekä vanhemman/pien mielenterveysongelmat ja vanhempien päihteiden väärinkäyttö oli kyse noin joka viidennen lapsen tilanteessa. (Heino 2007, 4.)

4.2.2 Haastattelujen toteutus

Annoin haastateltavien itse valita haastattelupaikan, jotta haastattelutilanne tuntuisi heistä luontevalta. Ehdotin ensimmäisenä haastateltavien tilapäismajoitusta sillä takajatuksella, että voisin samalla tehdä havaintoja asunnoista. Ehdotin samassa lauseessa kuitenkin myös muuta tilaa ja annoin vaihtoehdoksi esimerkiksi kirjaston tai kahvilan. Viisi haastateltavista suostui että tulen heidän asuntoonsa ja viisi halusi tavata mieluummin julkisessa tilassa. Tilapäismajoituksissa tehdyistä haastatteluista kaksi oli haasteellista siinä mielessä, että lapset olivat tilanteessa mukana, ja haastateltavat keskittyivät seuraamaan lastensa tekemisiä. Tämä aiheutti yhdessä tapauksessa useita keskeytyksiä ja vaikutti ehkä osaltaan siihen, että keskustelu ei edennyt syvemmälle. Julkisissa tiloissa haasteena puolestaan oli tilojen rauhallisuus, jotta nauhoitukset sujuisivat hyvin. Koen että sosiaaliseen vuorovaikutukseen haastattelutila vaikutti siinä mielessä, että julkisissa tiloissa haastattelu tuntui virallisemmalta. Yksi haastateltavista ehdottikin Kiasman kahvilaa, koska siellä informantti oli nähnyt toimittajien tekevän haastatteluita. Tämä antoi selkeän kehyksen sosiaaliselle tilanteelle ja itse otin toimittajan roolin tilanteessa näin jälkikäteen ajateltuna. Tilapäisasunnoissa haastattelut olivat puolestaan arkisemman oloisia ja keskustelut kohdistuivat helpommin asuntoon fyysisenä tilana. Koin kokonaisuutena hyvänä asiana sen, että pääsin tekemään haastatteluja sekä tilapäismajoituksissa että julkisissa tiloissa.

Ennen haastattelua kerroin vielä lyhyesti tutkimuksestani ja annoin haastateltaville allekirjoitettavaksi kirjallisen suostumuksen tutkielmaan osallistumisesta. Samassa yhteydessä lupasin myös lähettää tiivistelmän pro gradu-työstäni sen valmistuttua joko sähköpostitse tai postitse.

Nauhoitin haastattelut, mutta yksi haastattelu jäi teknisestä virheestä johtuen nauhoittamatta. Huomasin asian kotona haastattelun jälkeen, joten kirjoitin haastattelun

sisällön mahdollisimman tarkkaan ylös. Varsinaisia sitaatteja en haastattelusta voi saada, mutta asiasisältöä voin käyttää. Haastattelut tapahtuivat melko nopeassa tahdissa huhti-toukokuun aikana. Haastattelut olivat kestoaltaan noin puolesta tunnista puoleentoista tuntiin kestäviä.

Haastatteluni teemat olivat seuraavat: Kokemukset nykyisestä asunnosta fyysisenä ja psyykkisenä tilana, lapset ja ihmissuhteet, työ ja vapaa-aika sekä kokemukset sosiaalipalveluista (Liite 2). Aloitin haastattelut kysymällä taustakysymyksiä eli iän, lasten määrän ja iän, siviilisäädyn ja koulutustaustan. Tämän jälkeen pyysin tarinan siitä, miksi perhe jäi asunnottomaksi ja miten he päätyivät nykyiseen tilanteeseensa. Kysyin myös, kokivatko vanhemmat itse olevansa asunnottomia. Jokainen teema puolestaan sisälsi omat kysymyksensä, jotka muotoilin tilanteen mukaan. Joissakin haastatteluissa painotus oli vanhemmuudessa ja lapsissa, toiset puolestaan keskittyivät kertomaan asunnostaan tai pohtimaan sosiaalipalveluiden roolia heidän elämäntilanteessaan. Jokainen teema tuli kuitenkin käsiteltyä haastateltavien kanssa.

Haastattelut olivat melko erilaisia. Osa haastateltavista oli valmistautunut haastatteluun jo etukäteen esimerkiksi kirjoittamalla ajatuksiaan paperille. Osa odotti että kysyn kysymyksiä johon he voivat vastata, ja osa taas halusi kertoa mahdollisimman vapaasti tarinaa eteenpäin ilman että keskeytän heitä kysymyksilläni. Pyrin olemaan joustava ja antamaan haastateltaville tilaa kertoa asiansa omin sanoin ja omassa järjestyksessään. Mielestäni haastattelut menivät pääsääntöisesti hyvin ja yritin varmistaa, että haastateltaville jäi haastattelusta tapahtumana myönteinen kokemus.

Haastattelut voivat muistuttaa spontaania keskustelua mutta eroavat näistä kuitenkin aina institutionaalisuutensa vuoksi. Haastattelulla on tietty päämäärä johon pyritään. Tutkimushaastattelua ohjaa tutkimuksen tavoite ja haastattelu rakentuu erityisesti kysymysten ja vastausten varaan. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 23, 27.) Pyrkimyksenäni oli kuitenkin viedä haastattelua eteenpäin keskustelunomaisesti ja osassa haastatteluissa onnistuinkin siinä hyvin.

Näkyvin ero haastattelun ja keskustelun välillä on osallistujien roolit: Haastattelijalla on kysyjän, tiedon kerääjän rooli ja haastateltavalla vastaajan, tiedon antajan rooli. Roolit

rakentuvat yleensä myös niin, että haastateltavalla on tieto asiasta ja haastattelijalla ei ole. Keskustelussa toimitaan ikään kuin maailmaa tarkasteltaisiin yhdestä näkökulmasta, vaikka osallistujien näkökulmat harvoin ovat identtiset. Juuri tämän vuoksi näkökulmaero on tärkeää ottaa huomioon haastattelua analysoidessa, esimerkiksi sanavalinnat tuovat esiin, että haastateltavat liikkuvat omien kokemusten tasolla ja haastattelijat yleisessä näkökulmassa. Näkökulmien vaihdettavuus on yksi osoitus keskustelun yhteistoiminnallisesta luonteesta. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 23, 36-38.)

Tutkimushaastattelu poikkeaa normaalista keskustelusta kahden ihmisen välillä. Haastattelutilanne tuo mukanaan roolit, joihin monet haastateltavat myös halusivat tukeutua. Koin rooliasetelman toisaalta selkeyttäväksi tekijäksi sosiaaliselle tilanteelle, joka oli muuten vähän jännittävä. Roolien kautta sosiaalinen tilanne oli ymmärrettävämpi ehkäpä molemmille osapuolille.

Yritin pitää haastattelun konkreettisella tasolla, esimerkiksi kysyessäni missä perheen huonekalut ovat ja kuinka kauan ne ovat siellä olleet. Näin haastateltavat pystyivät palauttamaan mieleensä konkreettisemmin asunnottomuutensa alkamisajan jakson. Huomasin kuitenkin myös sortuvani käsitteiden käyttöön haastattelun aikana, tästä esimerkkinä asunnottomuuden käsite jota kysyin haastateltavilta. Toisaalta koin suoraan kysymisen tärkeäksi, jotta tiesin puhunko jatkossa asunnottomuuden kokemuksista vai kokemuksista tilapäismajoituksessa asumisesta. Kaikki haastateltavat kokivat olevansa asunnottomia ja kokivat, että käsitettä voi käyttää kuvaamaan kokemuksia.

Tutkimukseni tietoteoreettisena lähtökohtana on, että haastattelu on vuorovaikutustilanne ja että haastattelu syntyy yhteisen keskustelun tuloksena. Tämä tarkoittaa sitä, että minä tutkijana olen osaltani ollut luomassa myös tapaa, jolla asunnottomuuden kokemuksista on kerrottu. Jo pelkkä läsnäoloni antaa oman panoksensa vuorovaikutustilanteelle, ilman että edes olisin sanonut mitään. Muutaman haastateltavan kohdalla huomasin esimerkiksi sen, kuinka edustin heille laajemmin sosiaaliviranomaisia. Tämä puolestaan johti siihen, että kokemusten ollessa negatiivisia haastateltavan puhe saattoi olla puolustelevaa tai hyökkäävää. Pyrin kuitenkin haastattelutilanteissa siihen, että kannustan haastateltavia kertomaan omat kokemuksensa, olivatpa ne sitten myönteisiä tai kielteisiä. Ruusuvuori ja Tiittula (2005,

13) muistuttavat, että vuorovaikutuksen merkitys on otettava huomioon paitsi haastattelutilanteessa myös tutkimuksen muissa vaiheissa: haastattelun suunnittelussa, tutkimusaineiston analyysissä ja tutkimustulosten raportoinnissa. Näin pyrin tekemään ottamalla huomioon sosiaalisen kontekstin ja vuorovaikutustilanteet ja niiden merkityksen keskustelun sisällössä.

4.3 Tutkijapositio ja tutkimuksen eettisyys

Merja Laitinen ja Tuula Uusitalo toteavat Waxiin (1995) viitaten, että kun tutkimuskiinnostus kohdistuu ihmisten kokemuksiin, on pohdittava myös tutkijan ja tutkimukseen osallistujien välistä suhdetta ja vuorovaikutusta. Itsetutkiskelu ja henkilökohtainen reflektio ovat osa eettistä laadullista tutkimusta. Tällöin on arvioitava sitäkin, miten tutkijan tunteet ja tutkimusprosessin valinnat linkittyvät toisiinsa. (Laitinen & Uusitalo 2007, 317.)

Tutkijuuteen liittyy oman aseman ja paikan määrittäminen tutkimuskontekstissa. Eettisenä kysymyksenä on usein esitetty etäisyyden säilyttämistä tutkimuksen informantteihin ja siten tutkittavaan ilmiöön. (Laitinen & Uusitalo 2007, 325.) Etäisyyden säilyttäminen oli mielestäni mahdollista, koska haastateltavat eivät olleet asiakkaitani tai muuten tuttuja entuudestaan. Haastattelujen tarkoitus oli olla myös kertaluonteisia, joten pitkää luottamuksellista suhdetta haastateltaviin ei tarvinnut rakentaa. Luottamuksen rakentaminen oli kuitenkin tärkeää ja halusin tehdä sen niin, että toimin tutkimuseettisten normien mukaan tutkielmassani ja informoin tutkielman tarkoituksesta ja eettisistä periaatteista haastatteluun osallistuville hyvin. Arja Kuula (2006, 63) muistuttaa siitä, kuinka tutkija ei edusta tilanteessa vain itseään, vaan laajemmin tiedeyhteisöä ja omaa oppiainettaan. Kuula toteaa myös Peräkylää (1997) lainaten, että esimerkiksi sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus on osoittanut, että jonkinasteinen muodollisuus usein palvelee parhaiten sekä asiakasta että itse työntekijää. Tämä sen vuoksi, koska molemmat tietävät, missä rooleissa he ovat. Epämuodollisiksi rakennetuissa kohtaamisissa puolestaan vallitsee epävarmuus.

Perinteisessä tutkija-tutkittava asetelmassa lähtökohtaisesti tutkijalla on aina tutkimukseen osallistuvia ihmisiä suurempi valta. Tutkija päättää viime kädessä tutkimuksen teoreettis-metodologisista valinnoista. (Laitinen & Uusitalo 2007, 321.) Tutkielmassani haastateltavat eivät ole kanssatutkijoita vaan tutkijan ja haastateltavien rooli on perinteisempi. En kuitenkaan nähnyt, että haastattelutilanteiden tarvitsisi olla hierarkkisia ja etäisiä vaan päinvastoin. Myös Olli Mäkisen (2007, 110) mielestä eettiseltä kannalta erityisen tärkeää on, että tutkija ja tutkittava ovat tasa-arvoisessa asemassa tutkimustilanteessa. Tutkittava ei saisi tuntea minkäänlaista pakkoa vastata kysymyksiin tai ylipäänsä osallistua tutkimusprosessiin. Tutkija ei saa pyrkiä vaikuttamaan tutkittavaan tai kontrolloimaan häntä millään tavoin. Tutkimustilanne tulee suunnitella siten, että ilmapiiri on mahdollisimman tasa-arvoinen eikä tutkittava tunne oloaan uhatuksi missään vaiheessa.

Miksi ihmiset halusivat osallistua haastateltaviksi? Tutkimuksen hyötynäkökulmassa on kyse ihmisten osallistumisen motiiveista. Jotta ihminen osallistuu tutkimukseen, hänen täytyy kokea se jollakin tapaa merkitykselliseksi. (Laitinen & Uusitalo 2007, 324.) Sosiaalitieteissä osa tutkimuksista voidaan perustella pyrkimyksellä tuottaa tietoa, jotta esimerkiksi sosiaalisten ongelmien tunnistaminen, hoito ja ennaltaehkäisy onnistuisivat tulevaisuudessa paremmin. Vaikka tutkimuksessa ei ole aina helppo osoittaa konkreettisia saavutuksia, suomalaiset keskimäärin suhtautuvat hyvin myönteisesti kaikkeen tieteelliseen tutkimukseen. (Kuula 2006, 156–157.) Haastateltavien motiivit voivat olla altruistisia ja he haluavatkin osallistumisellaan antaa jotain yhteistä hyvää eivätkä etsi henkilökohtaista hyötyä (Kuula 2006, 160). Tutkijan rooli on tärkeä ihmisten motivoinnissa tutkimuksen osallistumiseen. Tutkijan tulee herättää luottamusta käyttäytymisellään, jotta ihmiset uskaltavat osallistua ja kokevat osallistumisen mielekkääksi.

Pohjolan (2007, 22) mukaan erilaiset tutkimusasetelmat asemoivat tutkijan roolin eri tavoin. Tutkimus ei ole teknistä toimintaa vaan aina tutkija-subjektin ajattelun ja valintojen kautta suodattuvaa. Siksi itsensä, omien lähtökohtiensa, arvojensa ja asenteidensa punnitseminen on tarpeellista. Myös Mäkinen (2007, 30) näkee, että ennakoasenteet ja uskomukset ovat varmimmat esteet oikeiden ratkaisujen löytämiselle. Tämän vuoksi omia arvoja ja asenteita on tärkeää pohtia jo ennen

aineistonkeruuta.

Miettiessäni omia ajatuksiani ja tunteitani tutkimusaihetta kohtaan huomasin kyseenalaistavani haastateltavien vanhemmuuden ennen haastatteluita. Ovatko he kykeneviä hyvään vanhemmuuteen mikäli he eivät kykene tarjoamaan kotia lapsilleen? Onko ongelmana huono rahankäyttö tai muut ongelmat perheessä? Miten nämä ongelmat vaikuttavat vanhemmuuteen? Ovatko vanhemmat avuttomia tai vastuuttomia ja miten heidän toimintansa vaikuttaa lapsiin? Nämä olivat salaisia mietteitäni ennen aineistonkeruuta ja oli tärkeää, että tiedostin ne ennen haastatteluiden tekemistä. Pysin haastattelutilanteissa ehdottomasti siihen, etten tuo minkäänlaisia vanhemmuuden kyseenalaistavia kommentteja esille. Ylipäänsä otin asenteen, etten tuomitse ketään varsinkaan kun en ymmärrä heidän elämäntilannettaan. Uskoin, että lisääntyneen ymmärryksen myötä myös tuomitsemisen haluni vähenee. Näin myös kävi.

Minna Piispa (2006, 152) näkee, että tiedon tuottaminen ei ole irrallaan tutkijan omasta toiminnasta, vaan tutkijan ennalta luomat käsitykset ja vuorovaikutus vaikuttavat sekä tiedon keräämiseen, analysointiin että tulkintaan. Minkälaiset lähtökohdat oikeanlaiseen vuorovaikutustilanteeseen tulisi siis olla? Kuulan (2006, 60) mukaan eettisesti kestävien tutkimustapojen yhteinen lähtökohta on ihmisarvon kunnioittaminen. Se ilmenee pyrkimyksenä turvata tutkittavien itsemääräämisoikeus, vahingoittumattomuus sekä yksityisyys.

Itselleni normisto haastateltavien itsemääräämisoikeudesta, vahingoittumattomuudesta ja yksityisyyden suojaamisesta on ollut jonkinlainen itsestänselvyys. Mutta mitä nämä tarkoittavat käytännössä? Kuulan (2006, 61, 87) mukaan itsemääräämisoikeutta pyritään kunnioittamaan sillä, että annetaan ihmisille mahdollisuus päättää, haluavatko he osallistua tutkimukseen. Vapaaehtoisuuden täytyy olla ehdotonta eli ihmisillä tulee olla aito mahdollisuus valita osallistumisen ja osallistumattomuuden välillä. Tutkielmaani osallistuminen tapahtui täysin vapaaehtoisesti.

Jotta ihmiset voivat vapaasti valita osallistuvatko tutkielmaan vai eivät, heidän tulee saada riittävästi tietoa tutkimuksesta. Kuula (2006, 119–121) painottaakin tutkittavien informoinnin muodostavan olennaisen osan käytännön tutkimustyön suunnittelusta.

Tutkittaville on informoinnin yhteydessä kerrottava tutkimuksen tavoite, tutkijan yhteystiedot ja taustaorganisaatio, tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus ja aineistonkeruun toteutustapa, tutkimukseen osallistumisen arvioitu aika, aineiston käyttötarkoitus, käsittely ja säilyttäminen sekä tutkittavien mahdollisten yhteystietojen lähde. Päätin, että kerron yllämainitut asiat ensin puhelimitse ja teen näistä vielä kirjallisen koosteen, jonka annan haastateltaville vielä ennen kirjallisen suostumuksen allekirjoitusta. Mäkinen (2007, 79) muistuttaa myös siitä, kuinka tutkija on vastuussa siitä, että haastateltavat ymmärtävät kaiken saamansa informaation.

Tutkimuksen informoinnin yhteydessä on tärkeää olla mahdollisimman avoin ja rehellinen haastateltaville. Mäkisen (2007, 79) mukaan haastateltavilta ei saa pimentää tietoja, vaan kaikki tiedot on tuotava julki. Aineiston hankinta on monen eri tekijän osalta eettisesti kriittinen vaihe. Rehellisyyden ja avoimuuden puute on yksi esimerkki siitä, mikäli tutkimusta tehdään niin, että toiminnan tarkoituksia ei avata tutkimuksessa oleville ihmisille. Eettiset kestävä on informoida tutkimuksessa kaikkia osapuolia avoimesti ja rehellisesti (Pohjola 2007, 19–20; Kuula 2006, 137.)

Tiedostin, että asunnottomuuden kokemuksesta kertominen voi perheellisille olla henkisesti raskasta. Siksi pyrin asiassa hienotunteisuuteen ja haastateltavan kunnioittamiseen noudattamalla hyviä tutkimuskäytäntöjä sekä sosiaalityöntekijän ammattitaitoani. Kuulan mukaan (2006, 63) uutta tieteellistä tietoa pitää pystyä tuottamaan myös arkaluonteisista ja vaikeista asioista. Vahingon aiheuttamisen vastakohta on hyödyn ja hyvän tuottaminen. Ollakseen eettisesti kelvollinen tutkimuksen täytyy olla myös hyödyllinen. (Laitinen & Uusitalo 2007, 323.)

Humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä tutkimusaineiston kokoamista säätelee tietosuojalainsäädäntö ja erityisesti henkilötietolaki (Hallamaa ym. 2006, 13). Tietosuojalainsäädäntö määrittää oikeudelliset periaatteet ihmisten yksityisyyden suojelemiseksi, ja tutkimusaineiston käsittelyn ja säilyttämisen on tapahduttava lain antamien puitteiden mukaisesti. Tietosuojalainsäädännön tarkoituksena on taata henkilötietojen asianmukainen kerääminen, käyttö, säilyttäminen ja luovuttaminen niin, että ihmisten yksityisyyden suojaa ei loukata. (Kuula 2006, 64–65, 75-79.)

Tutkielman teossa olen noudattanut henkilötietolakia (Henkilötietolaki 224.1999/523), eli olen ymmärtänyt että minua sitoo vaitiolovelvollisuus. Lain noudattamisen lisäksi yksityisyyden kunnioittaminen kuuluu osana ihmisarvon kunnioittamista. Huolehdin siitä, että tutkielmaan osallistuvia ei voida tunnistaa tutkielmasta. Haastateltavien ei ollut pakko vastata jokaiseen kysymykseen, jos he kokivat sen vaikeaksi tai jos eivät johonkin kysymykseen halunneet vastata. Aineistosta ei muodostunut minkäänlaista rekisteriä eikä aineisto joutunut ulkopuolisten käsiin.

4.4 Teemoittelu aineiston analyysina

Purin haastattelut paperille tekstiksi melko pian haastattelujen jälkeen. Litteroin haastattelut sanatarkasti, mutta taukoja tai muita äännähdyksiä en kokenut tarpeelliseksi eritellä. Litteroitua tekstiä tuli yhteensä seitsemänkymmentäyksi sivua. Teemahaastattelun avulla kerätty aineisto onkin yleensä runsas, joka tekee analyysivaiheen mielenkiintoiseksi ja haastavaksi, mutta samalla työlääksi (Hirsjärvi & Hurme 1991, 108).

Laadullinen aineiston analysoinnin tarkoituksena on informaatioarvon lisääminen, koska hajanaisesta aineistosta pyritään luomaan yhtenäistä ja selkeää informaatiota. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110.) Aineiston analyysina ajattelin ensiksi sisällönanalyysia. Alkuperäinen suunnitelmani oli, että järjestän ensin litteroidut haastattelut haastattelujen mukaisesti teemoihin ja jatkan siitä sisällönanalyysilla. Teemoittelun jälkeen sisällönanalyysi ei kuitenkaan tuntunut enää luontevalta joten päätinkin pitäytyä teemoittelussa. Koen, etteivät teemoittelu ja sisällönanalyysi ole niin erilaisia analyysimetodeja vaan melko samanlaisia. Molemmat ovat perusanalyysimenetelmiä. Tuomen ja Sarajärven (2002, 105) mukaan sisällönanalyysissa pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa, sekä pyritään kytkemään ilmiö laajempaan kontekstiin ja muihin tutkimustuloksiin. Näen että teemoittelussa pyritään samaan: Tiivistettyyn kuvaukseen ilmiöstä sekä ilmiön kytkemistä laajempaan kontekstiinsa.

Teemoittelu on luonteva etenemistapa esimerkiksi teemahaastatteluaineiston analysoimisessa. Aineisto järjestellään teemoittain ja joskus teemat muistuttavat aineistonkeruussa käytettyä teemahaastattelurunkoa, mutta aina näin ei käy. Joskus aineistosta löytyy uusia teemoja, eivätkä ihmisten käsittelemät aiheet välttämättä noudata tutkijan tekemää järjestystä ja jäsenystä. (KvaliMOTV 2012.)

Teemoitteluni on pääosin aineistolähtöistä. Koin aineistolähtöisyyden tärkeäksi, jotta pysyn sensitiivisenä uutta vähän tutkittua aihetta kohtaan. Marginalisaation viitekehyksen otan esille johtopäätöskappaleessa, jossa tarkastelen aineistoa enemmän marginalisaation näkökulmasta käsin. Laadullisen tutkimuksen teossa korostuu se, että tutkija tiedostaa aineistonkeruuseen liittyvän vaihtelun ja hallitsemisen. Tärkeää on, että tutkija määrittää itselleen selkeästi omat tulkintansa, niihin johtaneet perusteet, sekä kirjoittaa ne tutkimuksessaan tarkasti auki. (Kiviniemi 2010, 81, 83.)

Aloitin aineiston analysoinnin lukemalla haastatteluja läpi, minkä jälkeen järjestin tekstiä teemoittain ”leikkaa-liimaa”-tekstinkäsittelytoiminnolla. Haastatteluteemat olivat asuminen, lapset ja ihmissuhteet, työ- ja vapaa-aika sekä sosiaalipalvelut. Haastattelun alkukysymykset koin aluksi hankalaksi jäsentää yhteenkään teemaan. Alkukysymykset olivat: Miksi jätite asunnottomaksi? Oliko taustalla häätö? Oletteko ollut ilman asuntoa aikaisemmin? Ja koetko perheesi olevan asunnoton? Päädyin nostamaan ensimmäiseksi teemaksi haastateltavien omat näkemyksensä siitä, miksi he ovat jääneet asunnottomiksi. Kysymys on ilmeinen ja halusin tuoda sen heti ensimmäiseksi esille. Toinen teema muodostui, kun huomasin ristiriidan asunnottomuuden kokemuksen ja toisaalta tunteen kodissa asumisen välillä. Tämä oli mielestäni tärkeä havainto joka kuvasi oleellisella tavalla lapsiperheiden asunnottomuuden kokemusta.

Haastattelun teemat muuttuivat osittain analysoinnin aikana. Työ- ja vapaa-ajan teema ei saanutkaan juuri sisältöä osakseen, joten jätin teeman suosiolla pois. Arjen teema puolestaan nousi vahvasti jo omana käsitteenään, joten oli helppo nostaa se omaksi teemakseen. Arjen teemaan linkittyi asuminen konkreettisenä tilana sekä toisaalta lapset ja ihmissuhteet. Myös vanhempien kokemukset ja näkemykset sosiaalipalveluista oli helppo mieltää omaksi erottuvaksi teemakseen. Vaikeuksia oli puolestaan hahmottaa perhe- ja sosiaaliset suhteet omaksi teemakseen. Tämä teema pitää sisällään sosiaaliset

suhteet toisaalta perheen sisällä sekä perheestä ulospäin. Teeman ympärille rakentui myös ajatuksia identiteetistä ja vanhemmuudesta. Teemoiksi muodostui lopulta miten asunnottomuuteen päädyttiin? asunnoton vai koditon? arki, perhe- ja sosiaaliset suhteet sekä sosiaalipalvelut.

5 KOKEMUKSET ASUNNOTTOMUUDESTA

5.1 Miten asunnottomuuteen päädyttiin?

Heti haastattelujen alussa kysyin haastateltavilta suoran kysymyksen, eli *miksi jätitte asunnottomaksi?* mihin sain pitkiä ja elämäkerrallisia vastauksia. Kuusi haastateltavaa kymmenestä nosti pääasialliseksi syyksi asunnottomuudelleen *vuokravelat*. Kaksi haastateltavaa näki vuokravelan johtuvan itsestä. Ensimmäinen haastateltava sanoi aina olleensa huono raha-asioissa. Toisaalta hänen tulonsa olivat olleet jo pitkään pienet ja epäsäännölliset. Vuokranmaksu oli eräänlainen joustovara perheen tiukassa taloudessa. Toinen haastateltavista oli puolestaan saanut perinnön, jonka vuoksi rahankäyttö hetkellisesti riistäytyi käsistä ja vuokrat jäivät maksamatta.

Kahdella haastateltavalla oli puolestaan ollut ylikallis asunto, jonka vuoksi vuokravelkaa oli kertynyt. Viidennellä haastateltavalla alivuokralainen oli jättänyt vuokrat maksamatta jonka vuoksi hän menetti asunnon. Kuudennella haastateltavalla vuokra olisi tullut maksaa suoraan sosiaalitoimesta, mutta jostain syystä sitä ei kuitenkaan ollut maksettu. Haastateltava sai tietää tästä liian myöhään eikä tilannetta voitu enää korjata.

Kolme muuta haastateltavaa korosti puolestaan *ihmissuhteita* asunnottomuutensa syyksi. Ihmissuhteet tarkoittivat avioeroa, väkivaltaista puolisoa sekä läheisen kuolemaa. Ihmissuhteet olivat asunnosta muuton pääasiallinen syy, mutta kun taustalla oli myös luottohäiriömerkintä ja/tai vuokravelka, oli tämä yhtälö aiheuttanut asunnottomuuden.

Yksi haastateltava, jolla ei vuokravelkaa ollut lainkaan, oli irtisanonut itse asunnon terveydellisistä syistä. Asunnossa oli ollut hometta ja haastateltava oli saanut homeesta fyysisiä oireita. Hänenkin taustallaan oli kuitenkin luottohäiriömerkintä, joka oli vaikeuttanut uuden asunnon löytämistä.

Kolme haastateltavaa oli saanut virallisen hädön. Häädön saaneista kaksi oli tullut

vuokravelan takia ja yksi häätö johtui vuokravelasta sekä häiriöistä. Viisi haastateltavaa oli puolestaan itse irtisanonut asunnon, joko ennen virallista häätöä yhteisestä sopimuksesta vuokranantajan kanssa tai jo aikaisemmin.

Nähdäkseni yksi yhteinen tekijä haastateltavien välillä oli pienituloisuus. Vaikka tarkkoja tulotietoja en haastateltavilta kysynytäkään, kysyin heidän tulomuotonsa haastattelun hetkellä. Kaksi oli haastatteluhetkellä työttömänä, kolme vanhempainvapaalla, yksi äitiyslomalla, kaksi sairauslomalla, yksi vanhuuseläkkeellä ja yksi kokopäivätyössä. Lähes kaikki haastateltavat olivat työmarkkinoiden ulkopuolella, jonka vuoksi tulot olivat kaikilla keskimääräistä pienemmät. Myöskään koulutustaso ei haastateltavilla ollut korkea: Viiden koulutustaustana oli peruskoulu, kahdella oli lähihoitajan tutkinto, yhdellä merkonomin tutkinto, yhdellä ravintola-alan ammattikoulutus sekä yksi ylioppilas, jolla oli kesken jääneitä yliopisto-opintoja.

Haastateltavista ainoan työssäkävijänkin palkkatuloista osa meni ulosottoon velkojen takia. Taloudellisista vaikeuksista kertonutkin se, että kaikilla haastateltavilla oli luottohäiriömerkintä. Pienituloisuudesta huolimatta useat perheet lyhensivät kuitenkin vuokravelkaansa saadakseen tulevaisuudessa kaupungin vuokra-asunnon. Kymmenestä haastateltavasta peräti yhdeksällä olikin vuokravelkaa haastatteluhetkellä. Tämä on 90% haastateltavista. Vuokravelan nähtiinkin olevan merkittävä tekijä asunnottomuudelle: Vuokravelan takia kaupungin asuntoa ei ole mahdollista saada. Yksityisellä asuntomarkkinapuolella asunnon saantia estää puolestaan luottohäiriömerkintä. Suomalaisten asunnottomien lapsiperheiden kohdalla näyttäisikin, että vuokravelka on merkittävä asunnottomuuden taustasy. Näin kokivat myös haastateltavat itse.

Lehtosen (2010, 58) tekemien haastattelujen mukaan lapsiperheiden vuokravelkojen taustalla oleviksi tekijöiksi mainittiin vanhempien erot ja yksinhuoltajuus, pitkäaikainen pienituloisuus, monivelkaisuus sekä sairaudet. Vuokravelkojen taustalla olevat syyt näyttävät olevan osin samat kuin omassa aineistossakin. Näen, että asunnottomuuden ja vuokravelkojen taustasyt ovatkin osittain yhteneväiset. Asunnottomuuden riskiä näyttää lisäävän pääkaupunkiseudulla merkittävästi ainakin luottohäiriömerkintä, pienituloisuus ja yksinhuoltajuus.

5.2 Asunnoton vai koditon?

Kysyessäni asunnottomuus-käsitteen sopivuudesta, kaikki kymmenen haastateltavaa kokivat asunnottomuus- käsitteen hyväksi ja he kokivat itse olevansa enemmän tai vähemmän asunnottomia. Se kuinka asunnottomaksi itsensä koki, riippui osin reaaliolosuhteista. Esimerkiksi sukulaisten luona asuva haastateltava ja leirintäalueen mökissä asuvat kokivat olevansa painokkaimmin asunnottomia. Heidän vastauksensa oli yksiselitteisesti ”kyllä” kysymykseen ”*Koetko perheenne olevan asunnoton?*”.

Kolme haastateltavaa painotti puolestaan sitä, kuinka he kokivat olevansa nyt vähemmän asunnottomia tilapäismajoituksen johdosta. Tämä vertautui lähihistoriaan: tuttavien luona asuessaan he olivat kokeneet olevansa enemmän asunnottomia kuin sillä hetkellä tilapäismajoituksessa asuessaan. Nyt oli kuitenkin oma rauha ja avain asuntoon eikä toisten aikataulujen mukaan tarvinnut elää. Muiden viiden vastaukset korostivat sitä, kuinka heillä on kyllä katto pään päällä mutta koti se ei kuitenkaan ole:

”Niin no kyllä, tietenkin toisaalta...toisaalta onhan meillä nyt katto pään päällä ja ihan kerrostaloasunto ja...sillä tavalla että...et et...mut eihän se oo koti, kuiteskaan.”

Näin voisi ajatella, että asunnottomat lapsiperheet ovat kokemuksellisesti ennemminkin kodittomia kuin asunnottomia. Mielenkiintoista oli kuitenkin havaita, että kysyessäni, ”*Tunnetko tämän tilapäismajoituksen kodiksesi?*”, useat haastateltavat vastasivat kuitenkin kyllä. Näin vastasi tarkalleen viisi haastateltavaa. Virheenäni pidän sitä, että kaikilta en tätä samaa asiaa ymmärtänyt kysyä suoraan. Eli samaan aikaan haastateltavat kokivat olevansa asunnottomia ja silti samaan aikaan moni koki asuvansa kotona. Usea haastateltava koki asuvansa kotona, vaikka tiesikin asumisen olevan tilapäistä ja että heidät luetaan asunnottomiksi. Koti tuntui kodilta enemmän silloin kun sai laittaa verhot ikkunaan ja omia tavaroita paikoilleen. Seuraavasta sitaatista tulee ilmi, kuinka haastateltava koki samaan aikaan olevansa asunnoton ja silti asuvansa kodissa:

”Haluan, että koti on aina koti vaik se ois kuin tilapäinen et... et se just häiritse ku toi, sosiaalityöntekijät sano et älä nyt käy kuitenkaan, liian hyvin niinku asetu siihen, mut mä oon asettunu siihen niin hyvin kun kämppään voi asettua.”

[Haastattelija]: *joo, mut sää, sää niinku koet sen kuitenkin, kodikses?*

”joo...”

Tätä kokemuksellisuuden ristiriitaa jäi pohtimaan yksi haastateltavista. Kun ei koe olevansa täysin asunnoton, mutta osittain kokee kuitenkin asuvansa kotona. Haastateltavalta kysyttäessä, tuntuiko asunto kodilta, vastaus oli että *”juuri ja juuri”*, eli asuminen tuntui kodilta. Toisaalta asuminen ei kuitenkaan ollut normaalia. Kodin tuntua vähensi muun muassa se, että tilapäismajoitukset olivat valmiiksi kalustettuja, minkä vuoksi omat huonekalut eivät mahtuneet asuntoon. Postit sai kääntää asuntoon, mutta nimeä ei saanut laittaa oveen. Asunnossa kävi säännöllisesti myös tarkastaja, joka kävi tarkastamassa asunnon kunnon. Yksi haastateltava vertasikin asunnottomuuden kokemusta hotellihuoneessa asumiseen:

”Niin. se on vähän niinkuin hotellissa asuis. tuntuuks hotelli kodilta? no siis yleensä siellä on pari päivää tai viikon niin ei varmaan, mutta jos sä asut vuoden verran hotellissa niin ei se varmaan edelleenkään tunnu kodilta. vaikka sinne tois hirveen määrän ostoksia ja omaa tavaraa niin ei se siitä silti kodiksi muutu. et se tavallaan et sä käytät jotakin säännöllisesti niin ei kuitenkaan muuta sitä. niinku. et se on vähän niinku, tutumpi huone, mut se on edelleenkin, niinkun hotellihuone.”

Näyttää siltä että kokemus asunnottomuudesta on lapsiperheellisille ristiriitainen. Asunto voi tuntua kodilta, vaikka asunto olisikin tilapäinen. Tällöin ihminen kokee olevansa pikemminkin asunnoton kuin koditon. Asunnottomuus on silloin sitä, että vaikka asunto on oma turvapaikka ja koti, on se myös väliaikainen eikä asuntoon ole samanlaista päätäntävaltaa kuin vuokrasopimus pohjaisessa asumisessa. Asuminen voi yllättäen päättyä ja asunnosta on muutettava. Toinen vaihtoehto on, että ihminen kokee olevansa ensisijassa koditon eikä asunnoton. Asunto kyllä on, katto pään päällä ja avaimet omaan tilaan, mutta kodilta asunto ei kuitenkaan tunnu. Molempia kokemuksen eri ulottuvuuksia yhdistää asumisen marginaalisuuden kokemus. Asuminen ei ole samanlaista kuin mikäli asuntoon olisi vuokrasopimus.

Kumpi on siis parempi käsite kuvaamaan perheiden kokemuksia, asunnottomuus vai kodittomuus? Mielestäni asunnottomuuden käsitettä tutkimuksessa puoltaa se, että osa haastateltavista koki asuvansa kodissa, vaikka asuminen olikin tilapäistä.

Asunnottomuus on mielestäni myös suppeampi ja konkreettisempi käsite kuin kodittomuus, jossa on kyse ihmisten syvemmästä tunteesta. Kahden käsitteen väliltä valitsemista tärkeämpää on kuitenkin keskittyä siihen, miten asuminen tuntuu kuitenkin marginaaliselta verrattuna ”normaaliin” perhe-elämään ja kotiin verrattuna.

5.3 Arki

Yllätyin siitä, kuinka usealla haastateltavalla asunnottomuus oli pitkittynyt useamman vuoden pituiseksi elämänvaiheeksi. Lyhin asunnottomuusaika oli viisi kuukautta ja pisin aika yli kaksi vuotta. Tyypillisimmin lapsiperheiden asunnottomuus oli kestänyt haastatteluhetkellä joko vuoden tai yli kaksi vuotta. (Neljällä haastateltavalla asunnottomuus oli kestänyt noin vuoden, neljällä yli kaksi vuotta ja yhdellä viisi kuukautta). Asunnottomuusajan puolesta lapsiperheiden voidaan katsoa kuuluvan pitkäaikaisasunnottomien joukkoon, sillä heidän asunnottomuutensa on kestänyt yli vuoden.

Lapsiperheiden asunnottomuus näyttäytyy aineiston valossa pitkittyneeltä elämänvaiheelta, jossa perhe yrittää elää normaalia arkea asunnottomuudesta huolimatta. Asunnottomuus ei siis näyttäydy lyhyenä hetkellisenä tilanteena elämän eri siirtymätilanteissa vaan pitkittyneenä omana ajanjaksonaan. Pitkittyneestä asunnottomuudesta huolimatta perheiden vanhemmat yrittivät pitää arjesta kiinni. Käytännön arkea kuitenkin hankaloittivat monet asiat. Yleisimmät arkea hankaloittavat asiat olivat asunnon ahtaus, omien huonekalujen varastossa oleminen, lasten pitkät koulumatkat, jatkuvat muuttamiset eri asuntojen välillä sekä talouteen liittyvät kysymykset.

Moni haastateltava oli yleisesti ottaen ihan tyytyväinen tilapäisasuntoonsa mahdollisista asunnon puutteista huolimatta. Tyytyväisyyteen vaikutti osittain se, minkälaisissa asunnoissa perheelliset todellisuudessa asuivat, sillä yhtä standardimallia asunnolle ei ollut. Kun toisessa tapauksessa haastateltava asui lapsen/lastensa kanssa pienessä yksiössä, toinen saattoi asua kaksiossa. Asunnon ahtaus oli kuitenkin yleisesti arkea

hankaloittava tekijä perheillä. Pääsääntöisesti tilapäismajoitukset olivat pieniä ja valmiiksi kalustettuja. Omat huonekalut ja tavarat olivat suurimmalla osalla varastoissa ja muutamalla haastateltavista ei ollut enää omia tavaroita lainkaan. Omien huonekalujen ja tavaroiden puuttuminen vähensi kodin tuntua. Lisäksi käytännön toimet kuten siivoaminen, pyykkääminen tai tiskaaminen saattoi muuttua haasteellisemmaksi:

”mut meillä on hyvin vähän tilaa, ja meillä on esimerkiks tavaraa niinku esimerkiks pyykkiä, säkeissä, ja niinkun..tavaroita pinottuna päällekkäin ja tälleen. tota..ja sit meillä ei oo astianpesukonetta, ja nyt meillä ei oo edes vaatteiden pesu mahdollisutta, koska se asunto on, se taloyhtiö on putkiremontissa.”

Muutamalla haastateltavalla oli huonoja kokemuksia tilapäisasunnosta. Yhdessä asunnossa oli luteita ja perhe oli joutunut asumaan asunnossa jonkin aikaa luteista huolimatta. Toinen haastateltava koki asunnon vaaralliseksi lapselleen sen epäkäytännöllisyyden ja huonokuntoisuuden vuoksi. Pienelle lapselle asunnossa oli liikaa vaarallisia paikkoja eikä sen vuoksi kokenut asuntoa turvalliseksi paikaksi perheelleen:

”joo, vaasankadulla meillä oli yheksäntoista neliöinen kenkälaatikko missä oli...oliko ne niitä viiskyt-kuuskyt luvun patterit et ne terävät, ne isot, niinku tuli seinästä ulos...sit siel oli kaasuhella...ja tää nyt koskee kaikkeen, se oli niin vaarallinen asunto...lattia oli irtonainen joistakin paikoist et silleen [lapsen nimi] koko ajan niinku...kompastu esimerkiksi reikään lattiaan...se oli ihan hirveetä aikaa ..”

Muutama haastateltava nostikin esiin toiveen, että tilapäismajoituksen valinnassa otettaisiin huomioon paremmin lapsiperheen arjen pyörittäminen. Osa haastateltavista koki, että arkea ei ollut otettu tarpeeksi huomioon. Asunnon toivottiin olevan varustukseltaan sellainen, että lapsiperhe pystyisi siinä asumaan. Yksi tärkeimmistä kriteereistä tilapäismajoituksessa oli kuitenkin asunnon sijainti. Monet haastateltavat korostivat toiveissaan sitä, että lasten koulumatkat eivät olisi kohtuuttoman pitkiä. Mikäli näin oli, söivät koulumatkat ison osan vanhempien ajasta päivässä. Tämä puolestaan hankaloitti vanhempien elämää merkittävästi. Vanhemmat kokivat kuitenkin hyvin tärkeäksi sen, että lasten ei tarvinnut vaihtaa koulua asunnottomuuden takia, vaan saivat jatkaa tutussa kouluympäristössä. Oma aika uhrattiin mieluummin kuin vaihdettiin lasten koulua.

Mitä vanhemmat tekivät päivisin ja miten heidän arkensa sujui? Vain yksi haastateltavista oli asunnottomuuden aikana työelämässä. Muut olivat joko työttömiä, sairaslomalla, eläkkeellä tai äitiys- tai vanhempainvapaalla. Ehkä osin jo tämän asetelmankin vuoksi vanhempien vapaa- tai työaika ei juuri noussut keskustelussa esiin. Perhe-elämä näyttäytyi puheissa olevan elämän keskiössä. Toisaalta vanhempien arki näyttäytyi myös oman elämän syrjään pistämisenä, eräänlaisena odotteluna kaiken muun jälkeen. Vasta kun pysyvä asunto on löytenyt, voi aikuinen keskittyä luomaan omaa tulevaisuuttaan:

Haastattelija: ”Miten koet että teidän perheen elämä muuttuu sitten kun saatte sen kodin, niinku käytännössä?”

”...Varmaan silleen että sitten tietää loppupelissä miten lasten koulut ja et, täytyykö sit miettiä että muuttaa esimerkiksi tai lasten harrastuksetkin niin sitten voi aloittaa harrastukset sit ku tietää mitä siinä lähistöllä niinku on, käyttää niitä palveluja ja...tietenkin omaankin voi alkaa keskittyyyn sitten, niinku työelämään yrittää, tai sitte opiskelua tai muuta... ja silleen, muutoksia...”

Ajallisesti ja sisällöllisesti lapsiperheiden arki näyttäytyy haastateltavien puheessa välivaiheena, eräänlaisena odotustilana ennen normaalia arkea. Normaali arki on jotain, jossa voi ottaa rennommin eikä tarvitse jatkuvasti murehtia. Asiat sujuvat silloin helpommin, kun taas asunnottomuusaika on jotain, jossa täytyy vähän pinnistellä. Kysyessäni *mikä muuttuu kun perhe saa pysyvän asunnon?* yksi haastateltava kokikin että arki palaa takaisin heidän perheeseen. Nyt sitä arkea ei perheessä tavallaan ole:

”Me ollaan niinkun pakolaisia nuotion ääressä, metsässä. kyllähän perhe voi olla olemassa silläkin tavalla, mut se on niinkun taistelua. et se ei oo niinkun arkipäivää. se arkipäivä meiltä niinku puuttuu. silleen se mun mielestä vaikuttaa. niin sitä mä olin, tää oli vastaus kysymykseen että miten mä näkisin meidän tulevan elämän sitten. mä näkisin sen silleen että arki palaa meidän perheeseen.”

Yllätyin myös siitä, miten usea haastateltavista oli joutunut muuttamaan perheensä kanssa useita kertoja kaupungin sisällä eri asuntoihin. Syynä muuttoihin mainittiin usein asunnon kalleus. Haastateltavat kuvailivat muuton tapahtumista usein niin, kuinka heille sosiaalivirastosta ilmoitettiin uuden asunnon osoite ja että heidän tulisi muuttaa sinne.

Muutot koettiin perheellisinä yleensä raskaiksi. Perheen arki saattoi mennä sekaisin muuton myötä ja arki jouduttiin organisoimaan uudelleen. Esimerkiksi lasten koulu- tai päiväkotimatkat saattoivat muuttua, tai uusi asunto saattoi sijaita vieraalla asuinalueella, jonka vuoksi virastojen, kauppojen ynnä muiden sijainnit piti opetella uudelleen. Muutot veivät myös rahaa ja vaikka sosiaalivirasto olisikin myöntänyt muuttokustannuksiin avustusta, olisi perhe saattanut jäädä muuton vuoksi silti taloudellisesti tappiolle. Yksi haastateltava sinnitteli mieluummin liian pienessä asunnossa kuin muutti isompaan, vaikka sitä heille sosiaalivirastosta tarjottiinkin. Toinen haastateltava puolestaan uhmasi sosiaaliviraston kehotusta muuttaa heille osoitettuun halvempaan asuntoon: Haastateltava koki, ettei jaksanut enää muuttaa perheensä kanssa:

”---Et se on niinku sellasta pompottamista ja...sitte ei tietoa taas että koska taas, mihin meet ja...että tää on niinku NIIN väärin että...justiin että..”

Asunnottomuus koettiin henkisesti raskaana ja useampi haastateltava käyttikin adjektiivia *ahdistava* kuvaamaan tunnetta. Osa koki, että sosiaalivirasto painostaa heitä etsimään uutta asuntoa jatkuvasti. Heille annettiin ymmärtää, ettei tilapäismajoituksessa kannata tehdä oloaan liian mukavaksi. Ahdistavaksi koettiin myös muuton uhka ja se, että sosiaalitoimesta ei enää maksettaisikaan majoitusta. Majoitussopimus tehtiin useille kuukaudeksi kerrallaan ja tämä tulevaisuuden epävarmuus stressasi muutamia haastateltavia:

”Et ois semmonen turvallinen arki joka päivä niinku ettei tarvis hermoilla niinku....et tää on niinku aika ahdistavaa...”

Tässä löytyi vaihtelua vastausten kohdalla, sillä osalle oli ilmoitettu että he voivat majoittua asunnossaan kunnes pysyvä asumisratkaisu löytyy. Osa puolestaan tapasi sosiaalityöntekijäänsä säännöllisesti ja tapaamisessa tarkistettiin, onko asuntohakemuksia tehty ja ovatko asiat menneet eteenpäin.

5.4 Perhe- ja sosiaaliset suhteet

Perhe-elämä, vanhemmuus ja lapset olivat haastattelujen keskiössä osin jo aiheenkin

takia: Kysyinhän asunnottomuuden kokemuksista nimenomaan *perheellisenä*. Osittain vanhemmuus tai perhe-elämä ei kuulostanut sen ihmeellisemmältä kuin muillakaan perheillä. Vanhemmat pyörittivät perheen arkea parhaan kykynsä mukaan ja yrittivät taata lapsilleen hyvän ja turvallisen kodin. Osa perheistä sai tukea lastensuojelusta ja osa ei. Miten suhde lapseen sekä perheen ulkopuolisiin ihmisiin jäsenyi haastatteluissa?

Vanhempien puheet lapsista erosivat riippuen siitä, minkä ikäisiä lapset olivat. Yleisesti ottaen isommista lapsista oltiin huolestuneempia kuin pienistä lapsista. Mistä tämä johtuu? Alle kouluikäiset lapset eivät vielä ymmärtäneet perheen asunnottomuutta eikä elämäntilanteen koettu tämän vuoksi vaikuttavan lapseen erityisemmin. Isompien lasten kanssa tilanne saattoi olla toinen: Asunnottomuuden nähtiin olevan yksi epävarmuustekijä lisää lapselle, jolla saattoi olla jo muutenkin monia epävarmuustekijöitä. Lapsen kehityksen pelättiin vaarantuvan ja aiheuttavan muita ongelmia.

”[lapsi] stressaantuu liikaa, semmonen huoli mulla on siitä. Niin, et ensimmäisenä hänestä, että kyllä minä sitten, minä tosiaan nyt pärjään missä vaan mut, hänestä on niinku huoli. se on nuori ja se, on hyvin heiluva tuossa vielä se, että että. jos se liikaa stressaantuu niin, [lapsen nimi] on vähän semmonen eristäytynyt. sillä ei oo kavereita.”

Vanhemmat olivat siis osin huolissaan lapsista ja heidän kehityksestään. Huoli oli sitä suurempi, jos lapsella oli jo valmiiksi joitain ongelmia elämässään. Lapselle haluttiin antaa parhaat mahdolliset eväät elämää varten mutta koettiin, että asunnottomuudesta johtuen tämä ei välttämättä täysin onnistunut. Osittain tämä aiheutti syyllisyyden kokemusta osalle vanhemmista, koska he kokivat, etteivät pystyneet antamaan kaikkea sitä, mitä heillä olisi ollut lapselle tarjottavana. Lapsille haluttiin tarjota turvallinen, pysyvä koti, koti jossa kävisi sekä sukulaisia, läheisiä että lasten kavereita. Lapsille toivottiin omat huoneet ja omaa tilaa sekä tunteen oikeasta perheestä itsetunnon ja identiteetin rakennuspalikkoina.

”ja tota, uskon että sitä kautta he ehkä saa, heikommat eväät oman elämänsä rakentamiseen multa kuin mitä mä olin ajatellut että mä voisin antaa. että joutuu sitten enemmän luomaan itse. koska ei se riitä että asioita sanoo, ne pitää pystyä myöskin jotenkin, luomaan kokemuksina. et ei se riitä että mun lapset tietää että, heillä on niinkun perhe ja sukulaisia jotka välittää heistä. vaan, sen pitäis konkretisoitua ja, se ei nyt konkretisoidu.”

Myös perheiden läheiset ja sukulaiset olivat yleensä perheestä huolissaan. Ristiriitaisesti tämä saattoi johtaa siihen, että perheet vähensivät suhteitaan sukulaisiin ja läheisiin, koska ei haluttu huolestuttaa heitä enempää. Läheisiä haluttiin suojella, koska tiedettiin, etteivät he voi asialle kuitenkaan mitään. Huoli saattoi aiheuttaa myös vaivaantuneisuuden tunteita ja tunnetta siitä, ettei asiasta jaksettu enää keskustella. Näin varsinkin, jos asunnottomuus oli pitkittynyt. Yleisesti ottaen läheiset siis tiesivät perheellisten asunnottomuudesta mutta eivät kuitenkaan voineet konkreettisesti heitä tilanteessaan auttaa.

Haastattelija: *Millä tavalla se huoli näkyy?*

”se on vaan niinkun aistittavissa. ja jonkin verran puhuukin, mut...tavallaan siit ei oo mitään oikeen uutta enää, sanottavaa et silleen. vaikea käydä keskusteluja jotka menis sen pidemmälle, kuin että voi voi, kylläpä on, hankalaa. et siinä ei oo tavallaan mitään sellasta rakentavaa, mistä vois niinkun...”

Myös muunlaisia reagointitapoja löytyi läheisiltä. Osa oli ihmeissään koko asiasta, siitä mitä on tapahtunut ja miten asiaa kaupungissa hoidetaan. Muutama haastateltava puolestaan antoi ymmärtää, että läheiset olivat vihaisia heille siitä, miten asiat olivat menneet ja syyttivät tilanteesta haastateltavia itseään. Tällöin suhteet saattoivat etäännyä, sillä tilanne tulehdutti suhteita. Oli myös läheisiä, jotka eivät olleet huolestuneita. He luottivat vanhemman selviytymiskykyyn. Tällöin myös haastateltavilla itsellään oli näkemys siitä, että he selviytyvät.

Yleisenä trendinä näytti olevan se, että perheet käpertyivät sisäänpäin. Sosiaalinen kanssakäyminen väheni osin jo sen vuoksi, ettei perheenjäseniä kehdattu kutsua kylään tilapäismajoitukseen. Myös lapsille oli esitetty toive siitä, etteivät he kutsuisi kavereita asuntoon. Osa koki myös, etteivät lapset itsekään halunneet kutsua ketään vierailulle. Asuntoon ei haluttu kutsua läheisiä, koska se ei tuntunut normaalilta kohtaamispaikalta. Kyse ei ollut niinkään asunnosta tilana kuin tilanteen outoudesta. Olo olisi ollut vain vaikea ja vieras kaikille.

”Ei se oo vaan niinku se ahtaus, vaan se on joku muu sellanen. Et jos mä kutsuisin esimerkiks mun syntymäpäiväkahville tai jotain, niin se tuntuis vaan ihan hölmöltä. Ja kaikki vaan olis siellä jotenkin niinku orpoina, ja

tota, tottakai se olis hirveen epäkäytännöllistä, niinku istuttaa, muutama ihminen sinne, pöydän ääreen joka on jossain kulkuväylällä. Mut et, sekin ois niinkun, kyl ihmiset sopeutuu mihin tahansa, jos ne osaa sijoittaa sen johonkin, normaaliin yhteyteen. Mut tommosta kun vaan ei oo. Et sä kutsu niinkun...niinkun sukulaisia juhliin hotellihuoneeseen.”

Sosiaalisten suhteiden löyhentymisen pelättiin vaikuttavan puolestaan kielteisesti lapsen identiteettiin osana muuta sukua ja perhe-yhteisöä. Lapsi ei saanut kokemuksia sukuun kuulumisesta. Ja toisaalta lapsi ei saanut kokea kuuluvansa myöskään perheeseen niin selkeästi, koska perhe-elämää ei esitetty ulospäin. Tästä saattoikin muodostua huolen ja eristäytymisen kehä: Läheisten huoli sai suojautumaan ja kääpertymään perheessä sisäänpäin. Tämä puolestaan saattoi aiheuttaa suurempaa huolta lapsista. Toisaalta lapsia ja perhettä haluttiin myös suojella ulkopuolisten arvostelulta.

Tietenkään kaikki sosiaaliset suhteet eivät typistyneet perheellisillä pelkäksi huoleksi ja murheeksi. Yksi haastateltava oli löytänyt vertaisia, muita samassa elämäntilanteessa olevia perheitä. Hän kokikin suhteet hyvin voimaannuttavaksi ja koki arvostavansa omaa tilannetta niiden myötä enemmän. Myös tuttavien ja sukulaisten luona väliaikaisesti asuneet haastateltavat toivat esille sen, miten hyviä ja läheisiä ystävyysuhteita heillä oli, joihin pystyi aina luottamaan. Ystävät olivat auttaneet heitä asunnottomuuden aikana ja haastateltavat olivat tästä kiitollisia.

5.5 Sosiaalipalvelut

Viimeisimmät haastattelukysymykset liittyivät sosiaalipalveluihin eli halusin tietää, minkälaisia kokemuksia vanhemmilla oli sosiaalipalveluista asunnottomuusjakson aikana. Miten vanhemmat kokivat palveluiden toteutuneen ja mitä voitaisiin tehdä toisin? Miltä sosiaalityöntekijöiden rooli näyttäytyi vanhempien puheissa?

Yksi keskeinen ongelma nähtiin tilapäismajoituksen kalleudessa. Suurin osa haastateltavista ihmetteli ja kummasteli sitä, miksi Helsingin kaupunki maksaa niin paljon tilapäismajoituksesta yksityisyrityksille sen sijaan, että majoittaisi perheitä kaupungin omiin asuntoihin tai ylipäänsä etsisi muita vaihtoehtoja. Tämä tulisi

kaupungille halvemmaksi ja olisi myös perheille itselleen parempi ratkaisu. Osa haastateltavista koki syyllisyyttä siitä, että he tulivat kaupungille niin kalliiksi. Toisaalta tämä nähtiin myös kaupungin omana typeryytenä. Osa haastateltavista myös koki, että asunnon kalleus estää normaalin elämisen asunnottomuuden aikana. Asunnon kalliin hinnan vuoksi perheen tuli elää pienemmässä asunnossa kuin mikä olisi käytännöllistä lasten kanssa. Asunnon kalleuden nähtiin olevan myös päällimmäisenä syynä muutoissa tilapäisasunnoista toiseen. Eli mikäli tilapäismajoitus olisi alun alkaenkin ollut kohtuuhintaista, ei perhettä olisi velvoitettu muuttamaan kesken kaiken. Lisäksi kallis vuokra aiheutti sen, että työssäkäynti ei välttämättä ollut kannattavaa. Koko palkka kun olisi mennyt pelkästään jo vuokraan:

”Jotenki tuntuu että...et tää työnnetään niinku mun piikkiin että kun me joudutaan asuun näin kalliisti, vaihtoehtona niinku että ku, ei oo vaihtoehto et se että kun mä lähtisin lapsen kanssa niinku...kavereitten ja sitten, vanhempien ja sukulaisten nurkkiin et...et ois niinku joku toinen vaihtoehto niinku, mikä löytyis niinku paljon halvemmalla et silleen vois käydä töissäkin ja elää mahdollisimman normaalia elämää sillä aikaa kun, kun tässä tilanteessa niinku on.”

Yhdeksällä haastateltavalla kymmenestä oli vuokravelkaa taustalla. Osa heistä oli vuokravelkaisten lapsiperheiden toimintamallissa mukana, eli vanhemmat lyhensivät vuokravelkaansa sovitun takaisinmaksusuunnitelman mukaisesti. Jos suunnitelmaa noudatti, oli perheen mahdollista saada tämän jälkeen kaupungin asunto. Vaikka en kysynytkään toimintamallista suoranaisesti, nousi haastateltavien puheista se, kuinka toimintamallissa oleminen rauhoitti haastateltavien mieltä ja sai luottamaan siihen, että *”kyllä se pysyvä asuntokin sitten jonakin päivänä tulee”*. Toimintamallissa oleminen antoi siis toivoa tulevaisuuden suhteen ja kokemuksen siitä, että asiat ovat menossa eteenpäin. Toimintamallissa mukanaolo koettiin myönteiseksi asiaksi.

Haastateltavat ilmaisivat kuitenkin toiveen, että vuokravelka-asiaan puututtaisiin paljon aikaisemmin. Osa haastateltavista ei ollut asunnottomuuden alussa tietoinen, että vuokravelkaa edes oli tai että velan vuoksi kaupungin vuokra-asuntoa ei ollut mahdollista saada. Mikäli vuokravelkaa olisi aloitettu lyhentämään aikaisemmin, olisi myös asunnottomuusjaksosta tullut lyhyempi. Osa haastateltavista antoikin kritiikkiä asioiden hitaudesta.

Kuusi perhettä kymmenestä oli haastatteluhetkellä lastensuojelun asiakkuudessa. Osa perheistä oli käynyt perhekuntoutuksessa ja osalla perheen apuna toimivat perhetyöntekijät ja/tai kotipalvelu. Haastatteluissa tarkoituksenani oli kysyä nimenomaan aikuispalveluiden sosiaalityöntekijöiden roolista perheen elämässä. En kuitenkaan eritellyt haastattelussa lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä aikuispalvelujen sosiaalityöntekijöistä, joten haastateltavat saattoivat vastauksillaan tarkoittaa molempia.

Sosiaalityöntekijät ja muut sosiaalialan työntekijät saivat haastateltavilta sekä ruusuja että risuja. Osalla haastateltavista oli enimmäkseen vain hyvää sanottavaa tukiverkosta perheen ympärillä. Osa koki, että he saivat perheenä tilanteeseensa tarpeeksi apua ja tukea ja asiointi ja tapaamiset olivat hyödyllisiä ja hyviä. Tällöin sosiaalityöntekijä näyttäytyi asiantuntevana ja ihmisenä, jolla oli aito halu auttaa.

Osittain haastateltavien oli vaikea ymmärtää kysymystä, minkälaista apua/tukea he ovat saaneet. Näin varsinkin, mikäli perheellä ei ollut lastensuojelun asiakkuutta. Apu ei ehkä näyttäytynyt konkreettisena, kun itse asuntoa ei löytynyt. Osa osasi nimetä kuitenkin asumisneuvonnan ja/tai sosiaalityöntekijän säännölliset tapaamiset asunnon etsimisen tukena. Yksi haastateltava koki, että hänen sosiaalityöntekijänsä saattoi soittaa muuten vain ja kysyä kuulumisia. Tämän hän koki myönteisenä, henkisenä tukena asunnon etsinnässä.

Osa haastateltavista koki puolestaan, ettei saatu apu ollut riittävää tai se oli liian hidasta. Asumisen etsimiseen olisi kaivattu konkreettisempaa apua, sellaista että sosiaalityöntekijä soittaa asiakkaan puolesta eikä vain anna asunnonhakulistaa. Toisaalta kaivattiin myös henkistä tukemista, ”tsemppaajaa”, joka olisi valanut uskoa siihen, että asunto vielä joskus löytyy:

”Ja sitte mun suhtautumiseni sosiaalitoimistoon, sosiaalityöntekijöihinkin että mä näen sosiaalityöntekijän niinku, työ on mun mielestä enempi olla semmonen niinku, miten mä sanosin niinku...tukena...ja minun mielestä, sen pitäis olla semmonen niinku, semmonen joka niinku henkisesti tavallaan tukee tämmösissä tilanteissa, tsemppaa sua, ja on niinku..tottakai heillä on ne omat säännöt ja niinku mutta silleen niinku, musta on väärin että poletaan vielä enempi niinku silleen ja, tavallaan niinkuettä...sää todella tunnet, että sä oot joku toisen luokan kansalainen että, tiedätkö...”

Negatiivisimmallaan sosiaalityöntekijän rooli näyttäytyi, kun osa haastateltavista koki, ettei heidän sosiaalityöntekijänsä ollut heidän puolellaan vaan heitä vastaan. Kaiken sai vain tappelemalla tai tekemällä itse. Useallakin haastateltavalla oli kokemus siitä, kuinka oma sosiaalityöntekijä ei suostunut antamaan heille tilapäismajoitusta kuin vasta sinnikkään vaatimisen jälkeen. Näin varsinkin, mikäli nainen oli raskaana ja oli asunnottomana tuttavien luona. Melko yleistä oli tunne siitä, ettei tilapäismajoitusta annettu ihan helpolla. Yksi haastateltavista yrittikin parhaillaan hankkia tilapäismajoitusta sosiaaliviraston kautta, koska yöpyi haastatteluhetkellä lapsensa kanssa sukulaisten sohvalla. Hänelle oli sanottu, että he eivät saa tilapäismajoitusta. Ohjasin häntä hakemaan majoitusta uudestaan.

Ikäväksi suhde sosiaalityöntekijään meni myös, jos koettiin että sosiaalityöntekijä ei ottanut perheen toiveita huomioon esimerkiksi asunnon sijainnin suhteen. Vanhemmat kokivat saavansa hankalan ja vaativan asiakkaan maineen, jos he yrittivät ajaa omien lastensa parasta. Vanhemmat näkivät puolustamisen arvoiseksi asiaksi sen, että lapset saivat käydä tutussa koulussa. Muutama haastateltava oli kuitenkin kokenut painostusta siihen, että lasten pitäisi vaihtaa koulua lyhyempien koulumatkojen takia.

”kun he mulle sano että ku muillakin joilla on tämmönen tilanne pitää vaihtaa sitä koulua mutta mä aattelin mielessäni et okei, mä en muuta että mä en lähe siihen rumbaan että ihan sama sitte että mä vien lapsia vaikka menis kaks tuntia päivässä siihen matkoihin, mutta, tota... mä niinku pidän siitä kiinni että ne saa olla omassa tarhassa ja koulussa...”

Asunnottomuuden ratkaisukeinoiksi esitettiin muun muassa kohtuuhintaisten asuntojen hankkimista sekä asunnottomuuden ennaltaehkäisyä eli yhteistyön lisäämistä asuntoyhtiöiden ja sosiaaliviraston välillä. Keskeisenä näkemyksenä oli, että asunnottomuuden poistamisessa lapsiperheet pitäisi laittaa etusijalle asunnon saajista, ja vasta sen jälkeen muut asunnottomat: *”Ensimmäisenä lapsiperheet, aikuiset pärjää aina”*. Asunnottomuuden vähentämispyrkimyksissä olisikin tärkeää ottaa nykyistä paremmin lapsiperheet huomioon. Muutamalla haastateltavalla oli näkemys siitä, että asunnottomat aikuiset saavat uuden asunnon nopeammin kuin asunnottomat lapsiperheet.

6 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

6.1. Yhteenvetoa

Mielenkiintoiseksi asiaksi aineistosta nousi haastateltavien kokemus kodista. Osa haastateltavista koki olevansa kodittomia kun taas osa koki asuvansa kotonaan asunnon tilapäisyydestä huolimatta. Tuntui, että kokemuksellisesti häilytään jossain kodin ja kodittomuuden rajamaastossa: Osa haastateltavista koki tilapäismajoituksen olevan *riittävästi* koti ja osa korosti puolestaan sitä, ettei asunto ole kuitenkaan samanlainen koti kuin normaalisti, tai ei tunnu kodilta lainkaan. Ajattelinkin, että asunnottomien lapsiperheiden kokemusta voisi kuvailla käsitteellä *marginaalinen koti*. Lapsiperheiden asunnottomuus voi olla kokemuksellisesti kodittomuutta, mutta sen ei sitä välttämättä tarvitse olla. Myös tilapäismajoitus voi tuntua kodilta edes jollain tavalla. Tällöin asunnottomien lapsiperheiden kokemusta voisi kuvailla kokemukseksi *kodista marginaalissa*, kodista joka poikkeaa normaalista kodista mutta joka on kuitenkin jollain tapaa koti.

Anni Vilkkonen (1998, 28–29) on tarkastellut kodin käsitettä: Yhtäältä koti viittaa tiettyssä ajassa ja paikassa sijainneisiin asuntoihin, joista olemme kotimme tehneet. Toisaalta koti on mielen koti, johon liittyy sosiokulttuurista arvomaailmaa, yksilöllisiä tunteita ja kokemuksia sekä näillä tasoilla syntyviä merkityksiä, joita kannamme sisällämme. Vilkkonen kirjoittaa kodin tunnusta eli kodiksi kokemisesta, kotoisuudesta ja johonkin kuulumisesta sekä näiden vastakohtana vieraudesta, kodin kaipaamisesta ja kodittomuudesta. Koti fyysisenä paikkana ja mielen kotina limittyvät ja nivoutuvat toisiinsa.

Myös Laura Huttunen (2002, 12, 50, 337) on tutkinut väitöskirjassaan, mitä koti tarkoittaa eri ihmisille. Huttunen väittää, että kotia ei ole vaan se tehdään. Koti syntyy ihmissuhteista, viihtymisestä, kuulumisesta ja asumisesta. Hänen mukaansa koti, joka rajoittuu asunnon seinien sisään, on aina suhteessa ympäröivään sosiaaliseen maailmaan. Kodista voi tulla ahdistava, jos sen ulkopuolelle ei ylety sosiaalisia suhteita. Yksityisenä tilanakin kodin täytyy kiinnittyä ulkopuoliseen maailmaan. Mutta luvaton

tai väkivaltainen tunkeutuminen omaan kotiin synnyttää erityisen turvattomuuden tunteen tai koskemattomuuden loukkauksen kokemuksen. Se horjuttaa tai rikkoo suhteen julkiseen. Oman, yksityisen tilan rajoja pitää pystyä säätelemään ja valvomaan.

Kodin käsite tarjoaa mielestäni hyvän jäsentelyn kuvaamaan perheellisten kokemuksia asunnottomuudesta. Kodin käsite on mielestäni laajempi kuin perheen tai perhe-elämän käsite: Se sisältää ihmissuhteiden lisäksi myös fyysisen rakennuksen sekä toisaalta tuttuuden ja turvallisuuden tunteen eli kodin henkisen puolen. Myös Agnes Heller (1984, 239) näkee, että koti ei ole yksinkertaisesti vain talo, katto pään päällä tai perhe. On ihmisiä, joilla on talo ja perhe, muttei kotia. Tuttuus ei itsessään vastaa kodin tuntua, vaikka tuttuus onkin välttämätön osa mitä tahansa kodin määritelmää. Tarvitsemme erityisesti varmuuden tunteen eli tunteen siitä, että koti suojelee meitä. Tarvitsemme myös ihmissuhteiden tiiviyyttä, kodin lämpöä. ”Mennä kotiin” tulisi tarkoittaa paluuta kiinteään positioon, johon olemme tottuneet, jossa tunnemme itsemme turvalliseksi, ja jossa emotionaaliset suhteet ovat tiiviimmillään.

Mitä koti marginaalissa tai marginaalisuus kodista sitten tarkoittaa? Tässä tutkielmassa marginaalisuus tarkoittaa syrjässä oloa normaalista kodista. Lähtöajatuksena oli, että asunnottomien lapsiperheiden asunto eroaa jotenkin normaalista, totutusta käsityksestä siitä mitä koti on. Vaikka asunto voi tuntua myös kodilta, ei koti ole kuitenkaan sama kuin koti niin kuin me sen ymmärrämme. Marginaali tarkoittaa tässä yhteydessä välitilaa, joka avaa mahdollisuuden uuden kodin hankkimiseen yhtä lailla kuin uhkaa kotoa pois syrjäytymiselläkin.

Kodin marginaalisuudesta kertoo muun muassa se, että kaikki haastateltavat kokivat olevansa asunnottomia. Usea haastateltava myös koki, ettei tilapäisasunto ole koti, vaan pikemminkin katto pään päällä. Kodin ideasta kuitenkin pidettiin kiinni ja kodin ilmapiiriä yritettiin luoda. Lapsille pyrittiin luomaan turvallinen, tavallinen arki aikatauluineen ja rutiineineen päivineen. Lapset saattoivat olla myös tärkeä motivaatio kodin luomiselle ja toisaalta syy sille, että asunto tuntui enemmän kodilta kuin ehkä ilman lapsia. Osa oli laittanut asuntoonsa omat verhot tai tuonut omia tavaroita, jotta asunto tuntuisi kodikkaammalta. Tässä mielessä pyrkimys pois marginaalista, reunalta kohti keskusta oli ilmeinen. Tavoitteena oli normaali perhe-elämä ja koti, jota kohti

pyrittiin. Marginaalissa eläminen ei ollut perheiden valinta, vaan marginaaliin oltiin ajautettu erilaisista syistä johtuen.

Se, ettei asunto tuntunut samalta kuin pysyvä vuokra-asunto sopimuksineen, johtui monesta tekijästä. Osittain syyt johtuivat asunnosta tilana: Omia huonekaluja ei välttämättä asunnossa ollut eikä asuntoa saanut juurikaan sisustaa esimerkiksi laittamalla tauluja seinään. Tämän vuoksi asunto ei tuntunut omalta, tutulta. Toisaalta asunto saattoi olla myös epäkäytännöllinen, esimerkiksi liian pieni lapsiperheelle. Osa tavaroista oli ahtauden vuoksi laatikoissa tai erilaisina pinoina jossakin, jonka vuoksi asiat eivät olleet järjestyksessä eikä arki sujunut niin sujuvasti. Nimeä ei saanut laittaa oveen. Asunto saattoi myös sijaita täysin väärällä alueella esimerkiksi lasten kouluun nähden, jonka vuoksi arki vaikeutui pitkien kouluvälimatkojen takia.

Kodin puuttumisen henkinen aspekti oli se, että koti ei tuntunut välttämättä niin turvalliselta, pysyvältä keskukselta. Osa haastateltavista oli joutunut muuttamaan useita kertoja asunnottomuuden aikana. Muutot oli jouduttu tekemään melko nopeasti ja suhteellisen lyhyellä varoitusajalla. Myös jatkuva huoli tai pelko asunnon vaihdosta oli osalla haastateltavista. Sukulaisia ja tuttaviam ei haluttu tuoda asuntoon. Asuminen ei ollut perheen päätettävissä ja hallittavissa, koska kalliin tilapäismajoituksen maksoi sosiaalivirasto. Tämä aiheutti hallinnan tunteen menetystä ja riippuvuutta sosiaalivirastoa kohtaan. Tämä aiheutti puolestaan stressiä ja turvattomuuden tunnetta. Osa haastateltavista myös koki, etteivät he saaneet kotiutua asuntoon niin hyvin kuin he olisivat halunneet.

Ahposen (2001, 103) mukaan kodittomuuden marginaalilla on aika- ja tilaulottuvuutensa. Tilaulottuvuus liittyy identiteettiin, sisäiseen maailmaan ja turvallisuuden tunteeseen. Ihmiset rakentavat kotinsa itselleen ja perheelleen pesäpaikaksi, jossa heidän kulttuurinen identiteettinsä muodostuu.

Koti on siis eräänlainen tila, jossa omaa identiteettiä rakennetaan. Koti on kuin näyttämö, jossa voidaan esittää erilaisia rooleja, kuten hyvän vanhemman roolia lapsille tai hyvän perheen roolia ulospäin, muille ihmisille. Pysyvän kodin puuttumisen myötä tällainen näyttämö kuitenkin puuttuu, tai näyttämö on vääränlainen. Oman tulkintani

mukaan tämä on ainakin yksi syy siihen, miksi usea haastateltava ei halunnut kutsua sukulaisia tai läheisiä asuntoonsa käymään. Muutama haastateltava pyysi myös lapsiltaan sitä, etteivät he kutsuisi koulukavereitansa kylään. Asunnon sanottiin olevan ahdas, epäkäytännöllinen tai ylipäänsä sellainen, ettei sitä haluttu esitellä muille. Asuntoa ei ollut sisustettu ”oman näköiseksi”, eikä asunto näin ollen antanut asukkaistaan oikeaa kuvaa.

Osa haastateltavista mainitsi myös tilapäismajoituksissa käyvien asunnon tarkastajien käynnit vieraannuttaviksi. Tarkastajan vierailut saivat tuntemaan, että asunnossa ei voinut olla kuin kotonaan, vaan piti olla vieraskorea. Täysin tuntemattomalla ihmisellä oli valtaa määrittää, onko perheen asuminen riittävän siistiä ja hyvää. Perhe ei siis hallinnut omaa tilaansa vaan joutui olemaan muiden arvioitavana.

Asunnottomuuden myötä useat perheet käpertyivät sisäänpäin, jolloin sosiaaliset suhteet perheen ulkopuolelle ohenivat tai vähenivät. Tämä koettiin negatiiviseksi asiaksi. Normaalin perheen esittäminen oli hankalampaa ja läheisten ja sukulaisten kanssa ei aina jaksettu keskustella elämäntilanteesta varsinkaan, jos tilanne oli pitkittynyt. Läheisten reaktiot saattoivat olla huolta tai syyllistämistä, jolloin kanssakäyminen koettiin välillä raskaaksi. Osa vanhemmista toi esiin myös huolen lasten huonommista mahdollisuuksista rakentaa identiteettiään ja omaa kulttuurista paikkaansa etäisempien sosiaalisten suhteiden vuoksi. Pelättiin, että lapsi menettää jotain oleellista, kun hän ei voi kutsua kavereita kotiinsa leikkimään tai esimerkiksi isovanhemmat eivät tule asunnolla käymään.

Ajallisesti lapsiperheiden asunnottomuus näyttäytyi pitkittyneeltä omalta elämäntilanteeltaan, eräänlaisena välitilana ennen omaa pysyvää kotia. Elämäntilanne ei näyttäytynyt prosessilta vaan staattiselta ja pitkittyneeltä elämänvaiheelta, jossa odotellaan. Perheet pyrkivät elämään mahdollisimman tavallista arkea tilapäisasumisesta huolimatta, mutta toiveet ja ajatukset olivat silti vahvasti myös tulevaisuudessa. Eräänlainen ajatus oli, että elämä alkaa lopullisesti sitten, kun oma koti löytyy. Silloin pystyisi rentoutumaan ja tekemään myös pidemmän tähtäimen suunnitelmia elämälle, kuten esimerkiksi miettimään omaa koulutus/työuraansa ja lasten harrastuksia. Tässä mielessä nykyhetki oli ajallisesti odottelua, sillä pidemmän

tähtäimen suunnitelmia ei voinut tehdä. Nykyhetki ei saanut merkitystään henkilökohtaisista tavoitteista ja suunnitelmista vaan ensimmäisenä tavoitteena toimi oma koti, joka puolestaan avasi oven uusille mahdollisuuksille.

Ne perheet, jotka olivat vuokravelkaisten lapsiperheiden toimintamallissa, olivat tulevaisuuden suhteen toiveikkaampia. He lyhensivät vuokravelkaa suunnitellusti ja koska he kuuluivat toimintamallin piiriin, he tiesivät että ajan kuluessa he saavat asunnon. Toimintamalli antoi merkitystä nykyhetkelle ja antoi asunnottomuuden elämäntilanteelle enemmän prosessinomaisen tunteen.

Arki näyttäytyi asunnottomalle perheelle raskaammalta kuin muille perheille. Asunnottomuus oli ikään kuin yksi raskas lisätekijä lisää perheen elämässä. Mahdolliset asunnottomuudesta johtuvat lisähankaluudet aiheuttivat sen, että vanhempien tuli olla vahvempia selviytyäkseen arjesta. Lisäksi asunnottomuuden rinnalla perheen elämässä saattoi olla muitakin syrjäyttäviä tekijöitä, kuten köyhyyttä, sairauksia tai ihmissuhdeongelmia, jotka saattoivat puolestaan syödä perheen selviytymisedellytyksiä entisestään. Tässä mielessä huono-osaisuuden kasautuminen näyttääkin toimivan: Yksi ongelma ruokkii helposti muita ongelmia.

Ovatko asunnottomat perheet marginaalissa muustakin kuin kodistaan? Ovatko he myös yhteiskunnan marginaalissa? Näin perheellisillä olevan paljon voimavaroja, kykyä ja tahtoa kodin ja perhe-elämän pyörittämiseen. Perheelliset myös pyörittivät arkea onnistuneesti joko lastensuojelun tuella tai ilman. Oikeastaan yllätyin siitä, miten hyvin osalla perheistä tuntui menevän. Osittain myös ihailin joitakin selviytymistarinoita, kuinka vahvoja heidän täytyikään olla. Osalle haastateltavista lähistoria näyttäytyikin huonompana ajanjaksona kuin tilapäismajoituksessa asumisen jakso. Historiassa saattoi olla rankkaa päihteidenkäyttöä, vanhempien lasten huostaanottoa, väkivaltaa, sairausjaksoja, tuttavien sohvilla nukkumista ja kiertelevää elämää, avioeroja, työttömyyttä ja köyhyyttä. Rankemman elämänjakson jälkeen tilapäismajoitus saattoi osalle olla myös seesteisempi ja parempi elämänvaihe, jolloin pahimmasta oli jo selviydytty. Syrjäytymiseen liittyviä riskitekijöitä esiintyikin usealla haastateltavalla. Tärkeää lienee kuitenkin se, että perhe oli edelleen koossa ja horisontissa siinsi parempi tulevaisuus. Yhteiskunnan syrjässä oltiin kiinni, ei ehkä keskustassa, mutta ei

yhteiskunnan ulkopuolellakaan.

6.2 Lopuksi

Tutkielmassani olen nostanut esiin lapsiperheet omana ryhmänään asunnottomien joukossa. Tutkimuskirjallisuuden ja käytännön olosuhteiden esittelyn kautta olen osoittanut, että lapsiperheet ovat marginaalinen ja vähän tunnettu ryhmä Suomessa. Olen tutkiellani korjannut tätä puutetta. Olen tuonut esiin perheellisten omia kokemuksia omasta elämäntilanteestaan ja näkemyksiä siitä, miksi he ovat asunnottomaksi jääneet. Tutkielmani avulla on mahdollista ymmärtää paremmin koettua asunnottomuutta perheiden näkökulmasta.

Jatkotutkimusaiheita ei ollut vaikea miettiä, sillä tutkimustietoa asunnottomista lapsiperheistä on hyvin vähän. Ensimmäisenä tuli mieleen, että maahanmuuttajaperheet ansaitsivat oman tutkimuksensa. Ovatko heidän kokemuksensa asunnottomuudesta erilaiset kuin Suomalaisten lapsiperheiden? Ylipäänsä asunnottomia lapsiperheitä asunnottomuuden kohderyhmänä olisi hyvä tutkia enemmän: Miten perheellisten asunnottomuus ilmenee eri kaupungeissa? Miten asunnottomuus ilmenee perheen lapsille? Myös perheiden asunnottomuuden taustalla olevista syistä ja seurauksista tarvittaisiin tietoa nykyistä enemmän.

Käytännön sosiaalityöhön tutkielmasta nousi muutama mainitsemisen arvoinen huomio. Asunnon etsinnässä ja valintatilanteessa olisi hyvä ottaa huomioon lasten mahdollinen koulu- ja/tai päivähoitopaikka, ja pyrkiä etsimään tilapäismajoitus samalta suunnalta. Vanhempien toiveissa hyvin korkealla oli se, että lapset saisivat jatkaa tutussa koulussa tai päiväkodissa. Näin lapsen ei tarvitsisi asunnottomuuden vuoksi kärsiä siitä, että uuden koulun myötä vaihtuvat myös ystävät, naapurit, opettajat ja tutut ympäristöt. Lapsen tulisi ylipäänsä kärsiä perheen asunnottomuudesta mahdollisimman vähän.

Myös itse asunnon valinnassa olisi hyvä ottaa mahdollisuuksien mukaan perheen arki huomioon perheen tarpeiden mukaan. Talossa olisi hyvä olla hissi, mikäli on hyvin

pieniä lapsia kärryineen ja niin edelleen. Tämän aineiston perusteella näyttää siltä, että perheiden asunnottomuus aika on suhteellisen pitkä; haastateltavien asunnottomuus aika vaihteli vuoden ja kahden vuoden välillä. Pitkittyneen tilapäismajoituksen aikana perheenkin on eletävä tavallista arkea. Olisi hyvä, jos arjen ei tarvitsisi olla jatkuvaa sinnittelyä päivästä toiseen. Lisäksi tulisi välttää turhaa muuttamista asunnosta toiseen. Perheille muutto on raskas monessakin mielessä. Lasten kanssa muutto ei ole välttämättä niin helppoa, toisaalta arkitoiminnot saattavat mennä muuton myötä uusiksi. Myös taloudellisesti perheet yleensä kärsivät muutoista, vaikka muuttoa tuettaisiinkin sosiaalivirastosta. Muuttokuluja on usein enemmän, kuin mitä etukäteen ajattelee.

Helsingin kaupungin kannattaisi hankkia lisää omia tilapäismajoitusratkaisuja perheille sen sijaan, että se turvautuu kalliisiin majoitusfirmoihin. Tässä voitaisivat kaikki: Kaupunki säästäisi rahaa ja myös perheet olisivat tyytyväisempiä, kun asunto olisi pysyvämpi. Loviisankadun perheasuntojen tyyppiselle toimintamuodolle olisi kysyntää enemmänkin. Ja tietenkin Helsinkiin tarvittaisiin kipeästi lisää kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja. Tällöin voitaisiin ratkaista asunnottomuus ongelmaa kokonaisuudessaan, eikä pelkästään vähentää asunnottomien lapsiperheiden lukumäärää.

Itselleni silmiä avaava huomio oli se, että myös lapsiperheet ovat tämän aineiston perusteella pitkäaikaisasunnottomia. Lapsiperheille ei kuitenkaan rakenneta uusia asuntoja asunnottomuuden vähentämishjelman nimissä. Ylipäänsä perheellisiä asunnottomia ei huomioida asunnottomuuden ratkaisuyrityksissä lainkaan, vaikka tilanteen pitäisi olla juuri toisinpäin. Jaan haastateltavien kanssa näkemyksen siitä, että asunto tulisi turvata ensisijassa perheellisille. Nyt he kuitenkin ovat jääneet asunnottomuusohjelmien paitsioon.

LÄHTEET

- Aarniola, Raimo 1988: Asunnottomuuden arkipäivää. Y-säätiö. Gummerrus. Jyväskylä.
- Ahponen, Pirkkoliisa 2001: Kodittomuuden marginaalissa. Teoksessa Suutari, Minna (toim.): Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Yliopistopaino Oy. Helsinki. 103–124.
- Alastalo, Marja 2005: Tutkimushaastattelun historia yhteiskuntatieteissä. Teoksessa Ruusu vuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere, 57-77.
- Asunnottomat 2009: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen selvitys 5/2010. 3.5.2010. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Helsinki.
<http://www.ara.fi/download.asp?contentid=23757&lan=sv>. Viitattu 7.12.12.
- Asunnottomat 2011: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen selvitys 1/2012. 16.2.2012. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Helsinki.
<http://www.ara.fi/download.asp?contentid=25352&lan=fi>. Viitattu 7.12.12.
- Asunnottomien palvelut 2012: Helsingin kaupungin sosiaaliviraston internet-sivut.
http://www.hel.fi/hki/Sosv/fi/Asunnottomien_palvelut. Viitattu 7.12.12.
- Asunto Ensin. Asunnottomuustutkimus Suomessa. [julkaisematon Internet sivusto]
http://www.asuntoensin.fi/asunto_ensin/asunnottomuus/tutkimus_ ja_ kehittamistyo/tutkimus_suomessa. Viitattu 7.12.12
- Busch-Geertsema, Volker & Edgar, William & O'Sullivan, Eoin & Pleace, Nicholas 2010: Homelessness & Homeless Policies in Europe: Lessons from Research. A Report prepared for the European Consensus Conference on Homelessness. Brysseli.
http://www.feantsa.org/files/freshstart/Consensus_Conference/Research/FEA_%20020-10_EN_final.pdf. Viitattu 7.12.12.
- Eskelinen, Kati 2009: Naisten kodittomuus ja siitä selviytymisen polku. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2010: Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. uudistettu ja täydennetty painos. PS-kustannus. Jyväskylä, 26–44.
- Fredriksson, Peter & Kaakinen Juha 2011: Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma. Vuosien 2008–2011 väliarviointi.
<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=125829&lan=fi>. Viitattu 7.12.2012.
- Gordon, Tuula 1993: Toiseuden ”esiinmarssi”. Sosiologia 3 (1993). 30. vuosikerta. Westermarck-seuran julkaisuja. 165-173.
- Granfelt, Riitta 1998: Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen kirjallisuuden Seuran toimituksia 702. Kirjapaino Raamattutalo Oy. Pieksämäki.
- Granfelt, Riitta 2003: Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Suomen ympäristö 613. Ympäristöministeriö. Asunto- ja rakennusosasto. Helsinki.
- Haahtela, Riikka 2008: Asunnottomien naisten osallisuus ja identiteetit kuntoutumiseen tähtäävässä palveluketjussa. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino. Tampere, 224-252.

- Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) 2006: Etiikkaa ihmistieteille. Tietolipas 211. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Halleröd, Björn & Heikkilä, Matti 1999: Poverty and social exclusion in the Nordic countries. Teoksessa Kautto, Mikko & Heikkilä, Matti & Hvinden, Björn & Marklund, Staffan & Ploug, Niels (toim.): Nordic social policy. Changing welfare states. London. Routledge, 185-214.
- Hallituksen asuntopoliittiset ohjelmat 2008. Ympäristöministeriön raportteja 15/2008. Edita Prima Oy. Helsinki.
<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=82755&lan=sv>. Viitattu 7.12.2012.
- Heikkilä, Matti 2000: Syrjäytymisen tutkimus 1990-luvulla. Teoksessa Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (toim.): Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Gaudeamus. Tampere.
- Heino, Tarja 2007: Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Stakesin työpapereita 30/2007. Valopaino Oy. Helsinki. [verkkajulkaisu]
<http://www.stakes.fi/verkkajulkaisut/tyopaperit/T30-2007-VERKKO.pdf>. Viitattu 7.12.12.
- Heller, Agnes 1984: Everyday life. G. L. Cambell. London: Routledge & Kegan Paul. Alkuperäisjulkaisu 1970.
- Helne, Tuula 2002a: Syrjäytymisen yhteiskunta. Stakes tutkimuksia 123. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Helne, Tuula 2002b: Sisällä, reunalla, ulkona? Kohti relationaalista syrjäytymisen tarkastelua. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.): Marginaalit ja sosiaalityö. Paino Kopijyvä Oy. Jyväskylän yliopisto, 20–43.
- Helne, Tuula 2004: Syrjäytymisen solmut – eli miksi syrjäytymisestä puhuminen on niin hankalaa? Teoksessa Helne, Tuula & Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (toim.): Seis yhteiskunta – tahdon sisään! SoPhi 80. Jyväskylän yliopisto, 23–53.
- Henkilötietolaki 224.1999/523.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000: Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 1991: Teemahaastattelu. Yliopistopaino. Helsinki. 5.painos 1991.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007: Tutki ja kirjoita. Otavan kirjapaino Oy. Keuruu. 13., osin uudistettu painos. 1. painos 1997.
- Huttunen, Laura 2002: Kotona, maanpaossa, matkalla: Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Hämäläinen, Minna 2003: Asunnottomana yhteiskunnassa. Helsinkiläisten ja jyväskyläläisten asunnottomien näkemyksiä asioinnista viranomaisten kanssa. Pro gradu-tutkielma.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/12856/G0000358.pdf?Sequence=1> Viitattu 7.12.2012.
- Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna 2004: Johdanto: Neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura

- & Kulmala, Anna (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus. Helsinki, 9–19.
- Josefsson, Anna-Maija 2008: Asunnottomana toisten nurkissa: Sukulaisissa ja tuttavissa asuvien helsinkiläisten nuorten profiili. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopistopaino. Helsinki.
- Jouttimäki, Päivi 2008: Häätö elämän käännekohtana: Fenomenologinen tutkimus helsinkiläisten vanhempien kokemuksista vuokra-asunnosta hädöstä sekä hädöprosessin yhteydessä tarjotuista sosiaalipalveluista. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Järvinen, Tero & Markku Jahnukainen 2001: Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Suutari, Minna (toim.): Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 20. Helsinki, 125–151.
- Karjalainen, Jouko 1993: Mitä silmä ei näe – sitä sydän ei sure. Asunnottomuus, a sumispalvelut ja sosiaalityö. Stakes. Raportteja 110. Helsinki.
- Kempainen, Tarja & Koskinen, Simo & Pohjola, Anneli & Urponen, Kyösti 1998: Sosiaalityö epävarmuuden oloissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 28. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.
- Korhonen, Erkki 2002: Asunnottomuus Helsingissä. Helsingin kaupungin tietokeskus: Tutkimuksia 2002:4. Helsinki.
- Kostiainen, Eeva & Laakso Seppo 2012: Vailla vakinaista asuntoa. Liikkuvuus asunnottomuuden ja asuntokannan välillä. 29.6.2012. Kaupunkitutkimus TA Oy. <http://www.ara.fi/download.asp?contentid=25729&lan=fi>. Viitattu 7.12.12.
- Kulmala, Anna & Vanhala, Anni 2004: Vanhemmuus marginaalissa: kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Tammer-paino. Tampere, 98–114.
- Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Jyväskylä.
- KvaliMOTV: Teemoittelu. [julkaisematon internetlähde] http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html. Viitattu 7.12.2012.
- Kylmä, Jouni 1991: Asunnottomien alkoholistien elämää yhteiskunnan ja valtion reunalla: Helsingin pultsareiden maailmaa etsimässä. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Kärkkäinen, Sirkka-Liisa & Hannikainen, Katri & Heikkilä, Iris 1998: Asuntoja ja palveluja asunnottomille: historiaa ja nykypäivää. Aiheita/Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskus. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen monistamo. Helsinki.
- Kärkkäinen, Sirkka-Liisa 2002: Asunnottomuus hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Heikkilä, Matti & Kautto, Mikko (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2002. Stakes. Helsinki, 372–391.
- Laakso, Seppo & Loikkanen, Heikki 2004: Kaupunkitalous. Johdatus kaupungistumiseen, kaupunkien maankäyttöön sekä yritysten ja kotitalouksien sijoittumiseen. Gaudeamus. Helsinki.
- Laine, Timo 2010: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma.

- Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Pskustannus. Jyväskylä, 28–45.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula 2007: Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. *Janus* 17 (4), 316–332.
- Laki majoitus- ja ravitsemistoiminnasta 28.4.2006/308.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Lehtonen, Leena & Salonen, Jari 2008: Asunnottomuuden monet kasvot. Suomen ympäristö 3/2008. Ympäristöministeriö. Edita Prima Oy. Helsinki.
<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=79828>. Viitattu 7.12.2012.
- Lehtonen, Leena 2010: Voimanpesä väliraportti. Perheet häätöuhan alla. Voimanpesä-hanke. Espoon järjestöjen yhteisö ry. [elektroninen julkaisu].
<http://www.ejy.fi/LinkClick.aspx?fileticket=eyGz84aHa6g%3d&tabid=65>. Viitattu 7.12.12.
- Metro-lehti 2011. Asunnottomina yhä enemmän perheitä. Julkaistu 18.10.2011.
- Moilanen, Pentti & Rähä, Pekka 2010: Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. uudistettu ja täydennetty painos. PS-kustannus. Jyväskylä, 46–69.
- Mäkinen, Olli 2007: Tutkimusetiikan ABC. Tammi. Helsinki.
- Nimi ovelta 2007. Kansallinen tavoite: Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentäminen vuoteen 2015 mennessä. [verkojulkaisu].
<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=75197&lan=sv>. Viitattu 7.12.2012.
- Niskanen, Sirkka 2009: Hermeneuttisen psykologian tieteenfilosofinen traditio. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. 3. painos. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 89–114.
- Nousiainen, Kirsi & Sunikka, Sanna (toim.) 2009: Asunnottomuuskirja II. Ensisuojasta moniammatilliseksi palvelukeskukseksi. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 20, 2009. Yliopistopaino. Helsinki. Linkki:
http://www.socca.fi/files/70/Asunnottomuuskirja2_ensisuojasta_moniammatilliseksi_palvelukeskukseksi.pdf. Viitattu 10.2.2012.
- Nuorteva, Johanna 2008: Asunnoton yhteiskunnan jäsenenä – Sosiaalisesti syrjäytyneen osallistumismahdollisuudet ja deliberatiivinen demokratia. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Ohjelmatyöryhmä AHKERAT 2008. Raportti 10.1.2008. Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma.
<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=79084&lan=fi>. Viitattu 7.12.2012.
- Pakarinen, Tuija 2011: Asunnotta aikuistuvat. Pro gradu-tutkielma. Itä-Suomen yliopisto.
http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110284/urn_nbn_fi_uef-20110284.pdf. Viitattu 7.12.2012.
- Periaatepäätös pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaksi.

- <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=80707&lan=en>. Viitattu 7.12.12.
- Perttula, Juha 2009: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. 3. painos. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 115-162.
- Piispa, Minna 2006: Kvantitatiivisen tutkimuksen eettiset lähtökohdat. Esimerkkinä naisiin kohdistuvan väkivallan kyselytutkimus. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) : Etiikkaa ihmistieteille. Tietolipas 211. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 141-160.
- Pohjola, Anneli 1994: Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämänkulku toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Acta Universitatis Lapponiensis 5. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Pohjola, Anneli 2001: Nuorten myyttinen ongelmallisuus. Teoksessa Suutari, Minna (toim.): Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 20. Helsinki, 187–204.
- Pohjola, Anneli 2007: Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.): Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tammi. Helsinki, 11–31.
- Pysyväisohje 3.1.4; 5.6.2009. Yhteistyö asuntoviranomaisten kanssa lastensuojelulain 35§:n tarkoittamissa tilanteissa. [Helsingin kaupungin sosiaaliviraston sisäinen ohjeistus.]
- Rastas, Tarja 2002: Maahanmuuttajien asunnottomuus Helsingissä. Ympäristöministeriö, Suomen ympäristö 582. Helsinki.
- Rauhala, Urho 1988: Huono-osaisen muotokuva. Sosiaali- ja terveysministeriö. Suunnitteluosasto Helsinki 7:1988. Valtion painatuskeskus. Helsinki. 2. painos 1989. 1.painos 1988.
- Raunio, Kyösti 2006: Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Gummerus Oy. Vaajakoski.
- Rautavuori, Timo 2006: Kertomuksia asumisesta: seitsemän asunnottoman asumiselämäkerrat tarkasteltavina. Laudaturtyö. Opinnäytetyö. Tampereen yliopisto. Linkki: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01450.pdf>. Viitattu ?
- Rolin, Kristina 2006: Humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perinteet. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) : Etiikkaa ihmistieteille. Tietolipas 211. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 108-123.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa 2005: Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere, 9-21.
- Sunikka, Sanna & Seppälä, Ullamaija & Granfelt, Riitta (toim.) 2007: Asunnottomuuskirja- näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen. SOCCAn ja Heikki Waris – instituutin julkaisusarja nro 13, 2007. Yliopistopaino. Helsinki. http://www.socca.fi/files/69/Asunnottomuuskirja_nakokulmia_asunnottomien_palvelujen_kehittamiseen.pdf. Viitattu 7.12.2012.
- Taipale, Ilkka 1982: Asunnottomuus ja alkoholi. Sosiaalilääketieteellinen tutkimus Helsingistä vuosilta 1937–1977. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 32.

- Gummerus Osakeyhtiön kirjapaino. Jyväskylä.
- Taipale, Ilkka 2006: Asunnottomuus. Kirjallisuusluettelo -bibliografiaa 1884–2002. Y-säätiö.
- Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna 2005: Johdanto. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere, 22–56.
- Tilastokeskus 2011: Käsitteet ja määritelmät: Asunnoton.
<http://www.stat.fi/meta/kas/asunnoton.html>. Viitattu 7.12.2012.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli 2002: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1.-2.painos. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Vilkko, Anni 1998: Kodiksi kutsuttu paikka. Tapausanalyysi naisen ja miehen omaelämäkerroista. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkko, Anni (toim.): Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino. Tampere, 27–72.

LIITTEET

Liite 1. Tutkimussuostumuslomake.

TUTKIMUSSUOSTUMUS

Olen sosiaalityön opiskelija Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnasta. Teen pro gradu tutkielmaa lapsiperheiden kokemasta asunnottomuudesta. Tutkielman tavoitteena on haastatella tilapäismajoituksessa asuvia lapsiperheiden vanhempia ja tuoda esille heidän kokemuksiaan asunnottomuudesta.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Teillä on halutessanne mahdollisuus perehtyä pro gradun tutkimussuunnitelmaan sekä kysyä tutkimuksesta lisätietoja.

Henkilötietojanne ja haastattelussa esille tulevia tietoja käsitellään luottamuksellisesti. Tutkimuksessa voidaan lainata sitaatteja haastatteluista, mutta teidän nimeänne tai muita tunnistetietoja ei tuoda esille, vaan tiedot käsitellään niin, ettei henkilöllisyyttänne pysty tunnistamaan. Tutkimusaineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Pro gradu tutkielman on tarkoitus valmistua viimeistään joulukuun 2012 aikana ja sen jälkeen tutkimustulokset tiivistettynä voidaan lähettää haastatteluun osallistuneille.

Lisätietoja tutkimuksesta:

sosiaalityön opiskelija Henna Lahtinen
Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta
helahlin@gmail.com, puh. 050-910 7390

Tutkielman ohjaaja:

YTT Anneli Pohjola
Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta
anneli.pohjola@ulapland.fi, puh. 040 553 7498-

Suostun osallistumaan tutkimukseen. Olen tietoinen tutkimuksen aiheesta ja tavoitteesta.

Paikka ja aika Allekirjoitus ja nimenselvennys

----- Haluan saada tietooni tutkimustulokset tiivistettynä niiden valmistuttua. Tieto lähetetään sähköisenä versiona sähköpostitse tai paperitulosteena postin kautta. Haluan tiedon tähän osoitteeseen:

Liite 2. Teemahaastattelurunko.

Taustatiedot

Ikä

Lasten määrä ja iät

Siviilisäät

Koulutus

Oletteko tällä hetkellä töissä/työtön/vanhempainvapaalla/sairaslomalla jne.?

Suorat kysymykset

Miksi jäitte asunnottomaksi?

Oliko taustalla häätö?

Oletteko ollut ilman asuntoa aikaisemmin?

Koetko perheesi olevan asunnoton?

Asuminen

Kuvaile tämän hetkistä asuntoasi

Kauanko olette asunut siinä?

Kuinka pitkä sopimus asuntoon on?

Kauanko olette ollut asunnottomana ylipäänsä?

Missä perheen huonekalut ovat?

Tulevaisuuden odotukset ja toiveet kodin suhteen?

Lapset ja ihmissuhteet

Miten läheisesi suhtautuvat elämäntilanteeseen?

Miten asuminen tilapäismajoituksessa on sujunut lasten kannalta?

Työ- ja vapaa-aika

Onko tilapäismajoituksessa asuminen vaikuttanut elämääsi muuten?

Yleistä palveluista ja asunnottomuudesta

Minkälaista apua/palvelua olette saaneet elämäntilanteessanne?

Onko apu/tuki ollut riittävää?

Miten asunnottomuutta voitaisiin ratkaista?

Miten asunnottomia lapsiperheitä voitaisiin auttaa paremmin?

Terveiset päättäjille?